

De vorming van de eerste regering-van Zeeland (maart 1935)

Een studie van
het proces van kabinetsformatie¹

BREGT HENKENS
wetenschappelijk medewerker
KU Leuven

De kabinetsformatie is een van de cruciale fases in het proces van politieke machtsverwerving. Het is het moment waarop de politieke verhoudingen binnen de nationale uitvoerende macht worden vastgelegd. Sedert de Eerste Wereldoorlog gaat het daarbij, op enkele uitzonderingen na, steeds om coalitievormingen. De samenstelling van een regering werd daardoor een ingewikkeld spel tussen diverse actoren. Grondwettelijk gezien is het de Koning die zijn kabinet samenstelt², maar al sedert 1831 maakt deze daarvoor gebruik van een formateur. In meerderheidssystemen heeft het Staatshoofd daarbij weinig keuze: hij duidt doorgaans de leider van de meerderheidspartij aan. Door de verdeeldheid in het parlement na 1919 kreeg de Belgische Koning als centrale bemiddelende figuur meer bewegingsvrijheid. Hij kon zijn formateur kiezen uit diverse partijen, en soms werd zelfs iemand van buiten de politieke partijen aangetrokken. Dit was o.m. het geval bij de vorming van de regering-van Zeeland.

In de negentiende eeuw oefende de Koning zijn recht om afzonderlijke ministers te benoemen of te ontslaan ook effectief uit, maar vanaf Albert I werd dit prerogatief nog maar zelden toegepast. Dat wil echter niet zeggen dat hij de regeringsvorming uit handen gaf. Integendeel, zeker tot aan de Tweede Wereldoorlog bleef de vorst actief interfereren: hij bepaalde welke coalitie er kon worden gevormd, in welke richting het regeringsprogramma moest gaan, stelde zijn veto tegen bepaalde kandidaat-ministers en drong er andere op (zie Stengers, 1992, 41-72).

¹ Dit artikel is een van de case studies in het kader van FKFO-project 8.0012.93 "Regeringsvorming in België, 1909-1940" met prof. dr. E. Gerard, dr. G. Janssens en prof. dr. em. L. Wils als promotoren. Voor afkortingen zie p. 259.

² Artikel 96 van de gecoördineerde Belgische Grondwet: "De Koning benoemt en ontslaat zijn ministers."

Bij de vorming van de eerste regering-van Zeeland (19-25 maart 1935) is de jonge koning Leopold III nog niet echt actief opgetreden. Die formatie is evenwel een interessant voorbeeld om kennis te maken met de procedures waarlangs kabinetten in België werden samengesteld. In dat jaar werden immers verschillende elementen geïntroduceerd die nadien volwaardig onderdeel zouden worden van de gewoonte, zoals de aanstelling van een informateur en het raadplegen van een reeks personaliteiten uit de sociaal-economische wereld. De verschillende fases in de kabinetsformatie zullen hier achtereenvolgens worden bestudeerd, waarbij we de rol van de verschillende actoren (staatschef, informateur, formateur, politieke partijen) nader zullen toelichten.

1. DE ECONOMISCHE CRISIS EN DE VORMING VAN DE REGERING-THEUNIS

In het begin van de jaren dertig had de economische crisis ook ons land in haar greep gekregen. Na de devaluatie van het pond sterling in 1931 raakte de Belgische frank steeds meer overgewaardeerd. In combinatie met het buitenlands protectionisme deed dit de Belgische export op enkele jaren tijd halveren. De werkloosheid steeg met rasse schreden, de openbare schuld groeide razendsnel aan, tal van banken kwamen in moeilijkheden. Als antwoord op deze situatie voerden de katholiek-liberale kabinetten, die elkaar na de regering-Jaspar II (1927-1931) in snel tempo opvolgden, een politiek van deflatie. Dit middel bleek echter niet tegen de monsterachtige crisis opgewassen. Nieuwe belastingen en loondalingen eisten bovendien zeer zware offers van de bevolking.

De Belgische Werkliedenpartij (BWP), die vanuit de oppositie heftig reageerde tegen de deflatiepolitiek, maakte in 1933 het *Plan van de Arbeid* tot haar programma. Dit plan, opgesteld door Hendrik De Man, presenteerde een systeem van geleide economie als remedie voor de economische wantoestand. Een structurele hervorming van het economische systeem moest aan de staat een centrale positie toekennen in de sectoren van het bankwezen, het transport en de basisindustrie. Daarnaast zou de nationale overheid een actieve conjunctuurpolitiek moeten voeren om de binnenlandse markt te verruimen. Tegelijkertijd met de goedkeuring van dit programma, nam het socialistische partijcongres ook de clausule aan dat de BWP nooit in een regering zou stappen die het Plan niet integraal in haar regeerprogramma zou opnemen.

De laatste regering van politiek veteraan Charles de Broqueville viel in november 1934 uiteen door de interne meningsverschillen over het aanpakken van de crisis. Bij de vorming van de nieuwe regering gingen binnen de meerderheid verschillende stemmen op om de socialisten in het kabinet op te nemen.

Ook in de BWP wilden velen – en in de eerste plaats Hendrik De Man – meewerken aan een volgende regering. Deze kans werd echter door partijvoorzitter Emile Vandervelde de grond ingeboord. Bij zijn raadpleging door het Staatshoofd deelde hij mee dat er geen sprake kon zijn van socialistische medewerking.³ Vandervelde maakte daarbij gebruik van de clausule over het Plan om de BWP in de oppositie te houden, terwijl de planisten ondertussen zelf bereid waren om heel wat water in de wijn te doen in ruil voor regeringsverantwoordelijkheid. Door de BWP in de oppositie te houden terwijl de regeringspartijen een onpopulaire deflatiepolitiek voerden, hoopte Vandervelde zijn partij naar een verkiezingszege te leiden (Piérard, 1935, 31). De Man zou later in zijn memoires beweren dat Vandervelde de regeringsdeelname weigerde in de hoop zo te kunnen ontsnappen aan de uitvoering van het Plan, dat deze zo grondig verafschuwde (De Man, 1941, 238).⁴

Het nieuwe kabinet (20 november 1934) was dus opnieuw van katholiek-liberale samenstelling, en stond ditmaal onder leiding van extra-parlementair Georges Theunis. Een belangrijke rol in de totstandkoming van deze regering werd gespeeld door Emile Francqui, gouverneur van de *Société Générale*. Francqui, die over een aanzienlijke invloed op het Paleis beschikte, had eerst formateur Henri Jaspar in zijn poging doen mislukken door hem op het laatste ogenblik zijn steun te onttrekken, had daarna Theunis als kandidaat-formateur naar voren geschoven, en was de eigenlijke samensteller van het regeringsprogramma. Op aandringen van de Koning werd Francqui zelf in het kabinet-Theunis opgenomen.⁵ Deze regering, waartoe verschillende extra-parlementairen uit de financiële wereld behoorden (wat haar al snel het etiket “bankiersregering” opleverde), vond in de catastrofale toestand van het bankwezen één van haar voornaamste bekommernissen. Haar eerste taak werd het in alle stilte zoeken naar een oplossing voor de liquiditeitsproblemen van de met de Boerenbond gelieerde Algemene Bankvereniging.⁶

3. Relas van de regeringscrisis van november 1934 door baron Robert Capelle, secretaris van Leopold III: AKP, *Secretariaat van Leopold III (Capelle)*, XIV/2.

4. Vandervelde zelf schreef over deze kwestie niets in zijn carnets, en lichtte ook het Bureau en de Algemene Raad van de BWP niet in over zijn intenties.

5. Theunis vertelde dat Leopold III hem had gezegd: “Prenez Francqui, il fera moins de mal dedans que dehors.” Geciteerd in het relaas van het gesprek tussen secretaris R. Capelle en G. Theunis, 19 januari 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, IIc1/Th.

6. Zie voor een analyse van de vorming en het beleid van de regering-Theunis in het algemeen Thielemans (1980), en voor haar maatregelen in de banksector in het bijzonder Van der Wee en Verbreyt (1985, 77 e.v.).

Al van bij de start was de regering vrij impopulair. De parlementaire meerderheid kende binnen eigen rangen een belangrijke oppositie tegen de zogenaamde "politico-financiële collusie", met o.a. Paul Crokaert en Gustaaf Sap aan de rechterzijde en Marcel-Henri Jaspar aan de linkerzijde. Ook de BWP voerde een heftige oppositie tegen de bankiersregering en haar deflationistische maatregelen, maar bleef haar weliswaar steunen in haar munt-politiek.⁷

2. DE NATIONALE UNIE-GEDACHTE WINT VELD

Het werd sommige leden van de regering al snel duidelijk dat de gevoerde economische politiek nooit vruchten zou kunnen opbrengen met zo'n sterke oppositie. Reeds in december 1934 liet Frans Van Cauwelaert, Minister van Landbouw en Middenstand, aan Emile Vandervelde weten dat hij de steun van de BWP onontbeerlijk achtte. Daarom moest volgens hem zo snel mogelijk werk worden gemaakt van een regering van nationale unie (Vandervelde, 1966, 21).

Meer concrete plannen voor een tripartiete regering werden gesmeed in januari 1935. Er was toen immers als gevolg van diverse besparingsmaatregelen van de regering een grote sociale onrust ontstaan in het land. Er volgden grote manifestaties en er werd zelfs bedreigd met een algemene staking. Volgens de ministers Gutt, Bovesse en Francqui was de opname van socialisten in de regering de enige mogelijkheid om de onrust te bedwingen. Gutt werkte zelfs al aan een lijst van ministers voor een dergelijk kabinet.⁸ Volgens Gutt was premier Theunis hiervan op de hoogte, al was deze sceptisch over de slaagkansen ervan. Tegenover baron Capelle, de secretaris van Leopold III, verklaarde Theunis echter dat hij in geen geval socialisten in zijn regering zou opnemen, al had de Koning hem daar persoonlijk toe verzocht.⁹

De vorst was op dat ogenblik dus blijkbaar tot de overtuiging gekomen dat een consensus tussen de drie traditionele partijen de beste remedie was om

⁷ De meeste socialisten meenden toen nog dat een devaluatie vooral de zwakkeren zou treffen, en schaalden zich bijgevolg achter de gouvernementele pogingen om de Belgische goudfrank van 1926 te behouden.

⁸ Hierin werd ook aan Spaak een plaats toegekend (op *Transport*, want daar was hij "ongevaarlijk" volgens Gutt). Gutt, 1935, 41-42.

⁹ Relas van het gesprek tussen R. Capelle en G. Theunis, 19 januari 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, Ilc1/Th.

de crisis te bekampen. Daarmee legde hij de bezwaren naast zich neer van zijn kabinetschef, de liberaal Louis Wodon, die zich een radicaal tegenstander van socialistische regeringsdeelname toonde.¹⁰ Mogelijk werd Leopold III beïnvloed door Francqui, die in die tijd – tot ergernis van premier Theunis – frequent bij het Staatshoofd om audiëntie verzocht.¹¹

Het lag echter niet enkel aan Theunis dat er in januari 1935 geen nieuwe regering werd gevormd, want opnieuw verklaarde Emile Vandervelde uitdrukkelijk dat van socialistische participatie aan de regering geen sprake van kon zijn.¹² Vandervelde vertelde wel, o.a. aan de Koning, dat hij voorstander was van de oprichting van een *Nationale Commissie van de Arbeid*. Koning Leopold zette daarop, wellicht na ook het advies te hebben gevraagd van Francqui, Theunis aan tot de samenstelling van zo'n commissie. Op 9 februari werd zij geïnstalleerd onder het voorzitterschap van Francqui. Enkele dagen later namen de socialistische leden echter al ontslag uit protest tegen het verbod dat de Brusselse burgemeester a.i. Coelst (op aandringen van Minister van Binnenlandse Zaken Pierlot) tegen een nationale anti-deflatiebetoging had uitgevaardigd.

3. DE VAL VAN DE REGERING-THEUNIS (19 MAART 1935)

Ondanks de aangehouden deflatiepolitiek van de regering zakte het land steeds verder weg in het moeras van de economische crisis. De export bleef slinken door de veel te hoog genoteerde Belgische frank en de liquiditeitsproblemen van de banken namen dramatische vormen aan door de stijgende opvragingen. Einde januari was opnieuw een golf van goudverliezen opge-

¹⁰. Wodon probeerde meermaals de Koning ervan te overtuigen dat een tripartiete schadelijk zou zijn voor de stabiliteit van het land. Zie bv. de brieven van L. Wodon aan Leopold III, 17 en 19 januari 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, bijlagen bij het relaas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle.

¹¹. Om ze buiten het oog van de pers te houden, hadden deze audiënties plaats in de Villa van Stuivenberg. Relaas van het gesprek tussen R. Capelle en G. Theunis, 19 januari 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, IIc1/Th.

¹². Samenvatting van het gesprek tussen Gutt en Vandervelde, 24 januari 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, IIc1/Th, bijlage bij brief van Theunis aan Leopold III, 26 januari 1935. Zie ook Gutt, 1935, 43. Begin maart vernam De Man dat Vandervelde op deze wijze de socialistische regeringsdeelname had verhinderd. Ter verdediging verklaarde Vandervelde toen dat de vorming van een tripartiete niet door *zijn*, maar door *Theunis'* veto was verhinderd. Notulen Bureauvergadering BWP, 2 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 172.

treden en een nieuwe daling van het pond vanaf midden februari bracht alles in een stroomversnelling. Steeds meer stemmen gingen op om de monetaire koers volledig te wijzigen. Economisch gevormde intellectuelen begonnen nadrukkelijker te wijzen op de noodzaak van een muntdepreciatie, maar ook meer en meer bankiers en zakenlui zagen in dat een devaluatie belangrijke voordelen zou voortbrengen. Ondertussen vertoonde de politieke consensus rond de monetaire politiek van de regering-Theunis steeds grotere barsten.

Bij de liberale linkerzijde groeide het aantal voorstanders van een devaluatie, met Marcel-Henri Jaspars en Emile Jennissen als voornaamste pleitbezorgers. Vanop de meerderheidsbanken namen zij geregeld de monetaire politiek van de regering onder vuur. Ook de liberale minister Francqui, nochtans auteur van het deflatieprogramma van het kabinet-Theunis, sprak zich in vertrouwelijke gesprekken met Louis Wodon¹³ en Hendrik De Man uit tegen de deflatiepolitiek en voor een muntontwaardiging. De Man maakte de nieuwe devaluatienistische houding van Francqui op 13 maart 1935 in *Le Peuple* bekend. In een persmededeling ontkende de gouverneur van de Société Générale echter deze beweringen en verklaarde zich trouw aan het regeringsprogramma (Belga-persbericht, 21 maart 1935).

Het was nochtans geen geheim dat Francqui al langer teleurgesteld was in de deflatiepolitiek (zie de interviews in *L'Echo de la Bourse*, 18 september en 18 oktober 1934). De recente golven van opvragingen hadden de financiële instellingen voor ernstige kasproblemen geplaagd, iets waarvoor Francqui als bankier erg gevoelig was. Hij had wellicht ingezien dat een devaluatie de speculatie en de kapitaalvlucht zou stoppen, maar wilde zich niet openlijk desolidariseren van de officiële regeringspolitiek. Deze ambiguïteit maakte dat hij bv. door *De Standaard* werd betiteld als "het paard van Troja in de regering", en later als schuldige voor de val van het kabinet zou worden aangewezen (*De Standaard*, 16 en 20 maart 1935). Theunis ergerde zich blauw aan Francqui's dubbelspel en kon diens dominante positie in de regering niet langer verdragen. Hij vertelde Capelle dat Francqui met zijn pleidooi voor de devaluatie en een tripartiete wellicht tot redder van het vaderland (en van de Société Générale) gekroond wilde worden.¹⁴

¹³. Wodon aan Leopold III, 17 en 19 januari 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, bijlage bij het relaas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle. Francqui was niet aan zijn proefstuk toe. Ook in 1924 had hij Theunis, die ook toen regeringsleider was, geërgerd door zijn pleidooien voor een devaluatie en voor de intrede van de BWP in de regering. Die devaluatie voerde hij trouwens in 1926 zelf uit als Minister van Financiën.

¹⁴. Relaas van het gesprek tussen R. Capelle en G. Theunis, 19 januari 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, IIc1/Th.

De Katholieke Partij kampte niet enkel met de kritiek van Sap en Crokaert, maar ook met de groeiende ontevredenheid van de christen-democraten over het crisisbeleid. Doordat deze laatsten in februari 1935 van de regering wisten te bereiken dat lonen en uitkeringen de dalende index niet langer zouden volgen, werd de deflatiepolitiek in zijn geheel in de waagschaal gelegd. Intussen groeide het aantal katholieke aanhangers van de devaluatie, voornamelijk onder invloed van enkele vooraanstaande Leuvense professoren.¹⁵

In de BWP was er intussen ook een mentaliteitsverandering opgetreden. Vooral onder invloed van de socialistische econoom Robert Lemoine, die stelde dat de deflatiepolitiek ofwel in inflatie ofwel in een devaluatie zou uitmonden en dat dit laatste dan duidelijk te verkiezen viel, gingen BWP'ers als De Man, Spaak, Hubin, Buset en anderen nu openlijk de devaluatie en haar voordelen verdedigen.¹⁶

De groeiende groep prominenten die devaluatie boven deflatie verkozen en de oppositie van de socialisten en steeds meer christen-democraten tegen de regeringspolitiek, maakten dat de regering onmogelijk de deflatie snel en grondig kon doorvoeren. De pleidooien ten voordele van een devaluatie werkten intussen de speculatie tegen de frank in de hand. De regering zag in dat er concrete maatregelen dienden genomen te worden om een dam op te werpen tegen de speculatie en de kapitaalvlucht. Begin maart gaf Theunis de Nationale Bank de opdracht om de effecten van een devaluatie op de nationale economie te berekenen. De daaruit resulterende nota's wezen op de positieve resultaten van een dergelijke maatregel (zie meer concreet Van der Wee en Tavernier, 1975, 278), maar de regering wilde eerst alle middelen uitputten om een devaluatie alsnog te vermijden.¹⁷

Wanneer de gezagsvolle professor Fernand Baudhuin op 14 maart in een conferentie te Luik een openlijk pleidooi hield voor de devaluatie, brak paniek uit met een versnelling van de kapitaalvlucht als gevolg. Er moest nu snel worden opgetreden. Een voorlopig middel om deze aderlating te stelpen was volgens Theunis het reglementeren van de handel in deviezen door middel

¹⁵ De ideeën die later als "keynesianisme" zouden worden bestempeld, leefden onder verschillende Leuvense professoren van het Instituut voor Economisch Onderzoek. Overtuigde devaluationisten waren naast Fernand Bauduin o.a. Paul van Zeeland en Léon Dupriez (die onder de regering-van Zeeland bij de OREC zou worden betrokken).

¹⁶ Zie bv. Robert Lemoine, "Note sur l'attitude à observer quant à la politique de déflation du gouvernement", 15 maart 1935, en Max Buset, "Que devrions-nous faire en cas de dévaluation?", z.d.: IEV, *Archief R.J. Lemoine*.

¹⁷ Zo blijkt uit notulen van de kabinetsraden van 9 en 16 maart 1935: AR, film 2025, nr. 28 en 29.

van de instelling van een wisselcontrole.¹⁸ Theunis had daarover Louis Franck en Paul van Zeeland, respectievelijk gouverneur en vice-gouverneur van de Nationale Bank van België, om raad gevraagd. Volgens van Zeeland zou de instelling van zo'n controle de Belga op de buitenlandse valutamarkten de facto devalueren, en daarom kon volgens hem beter meteen tot een officiële depreciatie worden overgegaan. Franck stelde daarentegen dat de wisselcontrole slechts een tijdelijke maatregel was die later zou kunnen worden opgeheven zonder aan de waarde van de frank te raken.¹⁹ Bijna tegen beter weten in volgde de regering de visie van Franck en gaf beiden de opdracht om een maatregel uit te werken die alle deviezenoperaties aan de controle van een centrale wisseldienst zou onderwerpen. Maar vooraleer deze drastische maatregel zou worden uitgevaardigd, trokken vier Belgische ministers (op aanraden van de twee topmannen van de NBB) op 17 maart 1935 naar Parijs waar zij alsnog concessies hoopten te verkrijgen om de Belgische export naar de goudbloklanden, en dan vooral naar Frankrijk, te kunnen opdrijven. De inzet was hoog. Camille Gutt had net voor zijn afreis aan zijn vriend Max-Léo Gérard verteld dat de regering ten dode opgeschreven was als er in Parijs niets bereikt zou worden. De onderhandelaars keerden echter met lege handen terug. Op de kabinetsraad van 18 maart werd daarom besloten dat er niets anders opzat dan de controle op de wisselkoersen effectief uit te vaardigen.²⁰

De regering zag – ondanks Francks beweringen – evenwel in dat het vrijwel onmogelijk zou worden om na het uitvaardigen van deze maatregel haar politiek van waardebehoud van de frank, die steeds haar uitgangspunt was geweest, voort te zetten en dat een devaluatie uiteindelijk onvermijdbaar zou zijn. Omdat zij zich daarenboven verzwakt voelde door de groeiende dissidenties binnen de parlementaire meerderheid en de ronduit vijandige houding van de liberale federatie van Brussel, besloot zij diezelfde ministerraad van 18 maart om het bijtje erbij neer te leggen.²¹

De premier ging onmiddellijk koning Leopold van de getroffen beslissing op de hoogte brengen. De volgende ochtend liet de vorst Theunis een brief be-

18. *Notulen Kabinetsraad*, 16 maart 1935: AR, film 2025, nr. 29.

19. *Kamer. Commissie voor Parlementair Onderzoek*, 1937, 28-30; R. Lemoine, "Note sur le dispositif de dévaluation", 15 maart 1935: IEV, *Archief R.J. Lemoine*. Zie over deze gebeurtenissen verder Gutt, 1935, 84-86; Van der Wee en Tavernier, 1975, 278-281.

20. *Notulen Kabinetsraad*, 9, 16 en 18 maart 1935: AR, film 2025, nr. 28, 29 en 30; Aantekeningen van M.L. Gérard over zijn gesprek met C. Gutt op 15 maart 1935: AR, *Archief Max-Léo Gérard*, nr. 66 "Participation au gouvernement 25/03/35-13/06/36".

21. *Notulen Kabinetsraad*, 18 maart 1935: AR, film 2025, nr. 30 en 31.

zorgen waarin hij hem op het hart drukte aan te blijven, zij het met een uitgebreide meerderheid.²² Dit verzoek lag in de lijn van de pogingen van alle Belgische Staatshoofden om, vanuit een permanente bekommernis om de stabiliteit van het land, indien mogelijk het ontslag van een regering te vermijden (Molitor, 1979, 30; Stengers, 1992, 56). Het voorstel om de parlementaire basis van de regering uit te breiden stond wellicht in verband met het bezoek dat Minister van Justitie François Bovesse daags tevoren nog aan Leopolds secretaris, Robert Capelle, had gebacht. Bovesse verklaarde er dat de val van de regering enkel kon worden vermeden indien de extra-parlementairen Gutt, Francqui, Charles en Hiernaux zouden worden vervangen door socialisten (hij dacht daarbij aan Soudan, Rolin, Barnich, en ook aan Wauters, zodat de steun van de oppositiekrant *Le Peuple* verzekerd zou zijn).²³ De premier volgde het advies van de Koning echter niet en las die namiddag in de Kamer een verklaring voor waarin hij het ontslag van het kabinet bekend maakte. Tijdens het gesprek dat de ontslagnemende regeringsleider daarna met het Staatshoofd had, probeerde Leopold hem opnieuw ertoe te bewegen zijn taak voort te zetten en een nieuwe regering te vormen. Theunis wees dit echter af, en zou daarbij al Paul van Zeeland als nieuwe formateur hebben aanbevolen (Capelle, 1949, I, 217).

Paul van Zeeland was een jonge briljante economist, professor aan de universiteit van Leuven en vice-gouverneur van de Nationale Bank van België. In 1933 had hij deel uitgemaakt van het "Comité der V", waartoe verder ook Theunis, Gustave-Léo Gérard (afgevaardigd-bestuurder van het Centraal Nijverheidscomité), senator Gilbert Mullie (topfiguur van de Boerenbond) en Cléomir Jussiant (voorzitter van de Kamer van Koophandel van Antwerpen) behoorden. Dit comité was belast met het voorstellen van concrete maatregelen met het oog op de aanpassing van de Belgische handelspolitiek aan de problemen van het ogenblik.²⁴ Van juni tot november 1934 had van Zeeland als minister zonder portefeuille in de regering-de Broqueville gezeteld, waar hij als financieel specialist de Minister van Financiën, Gustaaf Sap, had bijgestaan. De meningsverschillen met Sap werden echter te groot, waardoor hij begin november was opgestapt. Van Zeeland keerde terug naar de NBB maar

²² Leopold III aan G. Theunis, 19 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, IIc1/Th. Zie ook Capelle, 1949, I, 217.

²³ Arthur Wauters was directeur van *Le Peuple*. Relas van het gesprek tussen R. Capelle en F. Bovesse, 18 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, map "Avant la crise".

²⁴ Het "Comité der V" legde op 3 november 1933 haar rapport neer waarin zij o.a. opriep de interne markt te stimuleren en te streven naar een handelsevenwicht. Zie hierover Suetens, 1955, 261-265.

bleef goede banden onderhouden met de ministers Theunis, Gutt en Francqui van het nieuwe kabinet. Die laatste belaste hem in januari 1935 met het uitwerken van een project ter sanering van de Vlaamse bankcrisis, op basis waarvan begin februari 1935 de Kredietbank werd opgericht (zie Van der Wee en Verbreyt, 1985, 94-112). Ondanks zijn katholieke overtuiging had van Zeeland zich nooit willen binden aan de Katholieke Partij.

4. DE KONINKLIJKE CONSULTATIES (19-22 MAART 1935)

Na het ontslag van een regering start de vorst steeds een consultatieronde. Het doel daarvan is het verwerven van een dieper inzicht in de politieke situatie, en het leren kennen van de wensen van de representatieve politieke personaliteiten inzake regeringsleider en regeringsformule. Dat moet hem daarna helpen in het aanduiden van een formateur en het omschrijven van diens opdracht. De Koning is volledig vrij in de keuze van de mensen die hij zal raadplegen, maar er wordt doorgaans een vast stramien gevolgd. Na het gesprek met de ontslagnemende premier, consulteert hij steeds de voorzitters van Kamer en Senaat, gevolgd door enkele Ministers van Staat en topfiguren uit de politieke partijen.²⁵ Zo gebeurde het ook in 1935.

Omdat de nieuwe regering een antwoord diende te bieden op de economische en monetaire problemen waaraan de regering-Theunis was ten onder gegaan, verkoos Leopold III om naast de traditionele politici ook vertegenwoordigers van de sociaal-economische sector om raad te vragen. Die stap baarde in die tijd heel wat opzien; later zou het raadplegen van sociaal-economische belangengroepen echter een logisch onderdeel van de consultatiefase worden. Tot de geconsulteerden uit die sector behoorden Henri Pauwels, voorzitter van het Algemeen Christelijk Vakverbond, Corneille Mertens, algemeen secretaris van de Syndicale Commissie van de BWP, en Jozef Arendt, bestuurder van de studiedienst van het ACV. De Koning ontbood verder Jules Fonson en Cléomir Jussiant, de voorzitters van de Kamers van Koophandel van respectievelijk Brussel en Antwerpen, waarvan de eerste gold als een tegenstander en de tweede als een voorstander van een devaluatie. Gilbert Mullie en Gustave-Léo Gérard, die net als Jussiant, Theunis en van Zeeland tot het "Comité der V" hadden behoord, werden eveneens geraadpleegd. Aloïs Van de Vyvere, katholiek Minister van Staat en gouverneur van de Nationale Maatschappij

²⁵. Voor meer informatie hierrond: Waleffe, 1971, 24-25 en Lemmens, 1976-77, 412-413. Volledige lijst van de personen die Leopold III tijdens de regeringscrisis van maart 1935 raadpleegde in bijlage.

voor Krediet aan de Nijverheid, werd mogelijk ook geraadpleegd omdat hij tien jaar voordien één van de voornaamste bepleiters van de devaluatie was geweest. Dat ook Achille Delattre, secretaris-generaal van het socialistische mijnwerkerssyndikaat, door Leopold III werd geconsulteerd, valt waarschijnlijk niet los te koppelen van de voortrekkersrol die de mijnwerkers speelden in de sociale agitatie tegen de crisismaatregelen.

Over de inhoud van hun gesprek met het Staatshoofd zijn de geraadpleegde personaliteiten tegenover de pers meestal zeer zwijgzaam.²⁶ Vrijwel niemand waagt zich eraan "de Kroon te ontbloten". Enkel in besloten ontmoetingen met vrienden of partijgenoten worden soms elementen uit het onderhoud besproken. De enige informatie die het Paleis (in perscommuniqués) vrijgeeft is de lijst van geraadpleegde personen. Voor het publiek blijft de inhoud bijgevolg strikt geheim. De historicus kan echter putten uit de overzichten van de consultaties die Robert Capelle, secretaris van Leopold III, voor de vorst maakte.²⁷ Bij alle raadplegingen vroeg Leopold III advies inzake de samenstelling van de komende regering, de regeringsleider en het monetair-economisch programma.

Wat betreft de *samenstelling van de regering* deelden alle geconsulteerden de mening dat enkel een driedelig kabinet op voldoende steun zou kunnen rekenen om de economische crisis te lijf te gaan. Hoewel al eerder journalisten en politici van katholieke, liberale en socialistische strekking hun voorkeur voor een dergelijke regeringsformule hadden uitgesproken, was deze unanimité verrassend. Vooral voor de Katholieke Partij en de BWP was een socialistische regeringsdeelname immers nog geen uitgemaakte zaak.

Niet alle socialisten waren even enthousiast over de regeringsverantwoordelijkheid. We kennen reeds de houding van Vandervelde terzake. Wanneer deze op 19 maart door Leopold III werd geraadpleegd, weigerde hij zich dan ook uit te spreken over de bereidheid van de BWP om tot een regering toe te treden en beperkte zich tot het voorlezen van een partijmotie waarin de deflatiepolitiek werd afgekeurd.²⁸ Het lijkt erop dat de Koning echter lang-

²⁶. Dit is een logisch gevolg van de onverantwoordelijkheid en onschendbaarheid van de Koning (art. 63 en 64 van de Grondwet). Zie o.a. Boeynaems, 1967, 477 en Lemmens, 1976-77, 425-426.

²⁷. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle, met bijlagen: AKP, *Secretariaat van Leopold III (Capelle)*, XIV/4.

²⁸. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4. Over de negatieve houding van Vandervelde t.o.v. regeringsdeelname, zie ook nog Claeys-Van Haegendoren, 1967, 346 en Piérard, 1935, 31.

zaamaan genoeg had van het spelletje dat de BWP-voorzitter speelde. Hij was er blijkbaar van overtuigd dat enkel een regering van nationale unie het land uit de put kon helpen, en hij wilde niet dat de halstarrige houding van Vandervelde opnieuw roet in het eten zou strooien. Volgens Vanderveldes eigen woorden moet de vorst hem daarop duidelijk hebben gemaakt dat hij te kiezen had tussen de socialistische regeringsdeelname en een dictatuur. Hij verduidelijkte:

“Bien entendu, il n’a pas dit qu’il était prêt à créer un gouvernement dictatorial, mais il a insisté sur le péril d’une dictature dans des termes qui m’ont fait la plus désagréable impression.”²⁹

Op de vergadering van het Bureau van de Algemene Raad van de BWP op 20 maart, waar Vandervelde hierover berichtte, was de algemene veronderstelling dat de vorst daarmee een echo had gegeven van wat hij in diverse conservatieve milieus had opgevangen.

Vandervelde bleef echter voorstander van een snelle ontbinding van de Kamers. De BWP mocht volgens hem slechts deelnemen aan een regering die enkel dit doel voor ogen zou hebben. Dat liet hij verstaan bij zijn buitenkomst uit het Paleis (*Le Soir*, 20 maart 1935), en dat verklaarde hij ook op de BWP-Bureauvergadering van 20 maart. Maar hij bevond zich met deze negatieve houding in de minderheid. Alle socialistische leden die na Vandervelde nog door het Staatshoofd werden geconsulteerd (Brunet, Delattre, Huysmans, Wauters en Mertens) verklaarden voorstander te zijn van een tripartiete.³⁰ En op de zonet genoemde Bureauvergadering haalden de participationisten, met Hendrik De Man, Paul-Henri Spaak (op dat moment nog spreekbuis van de linker-vleugel) en Achille Delattre als belangrijkste verdedigers, hun gelijk. Diezelfde dag nog keurde de Algemene Raad van de BWP met grote meerderheid de motie goed dat de socialistische leden zouden meewerken aan de samenstelling van de regering.³¹

²⁹. Notulen Bureauvergadering BWP, 20 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 173.

³⁰. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4.

³¹. Notulen Bureauvergadering BWP en notulen Algemene Raad BWP, 20 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 173 en 188. Zie over de evolutie van “geheel het Plan, en niets dan het Plan” naar het pragmatisme, en over de redenen voor de socialistische regeringsdeelname: Notulen van de Bureauvergadering van de BWP, 15 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 173; De Man, 1941, 246; Claeyss-Van Haegendoren, 1967, 340-344.

De Liberale Partij liet een unisono geluid horen. Alle geconsulteerden verklaarden zich voorstander van een driedelige coalitie. De redding van de economie was de hoofdbekommernis van de liberalen en om dat te realiseren was de steun van de BWP onontbeerlijk. "*Dans les conditions actuelles nous n'avons pas le droit de nous refuser à la combinaison tripartite,*" stelde Victor de Laveleye op de vergadering van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad op 21 maart, een mening die door alle aanwezigen werd gedeeld.³²

In katholieke rangen heerste dan weer meer verdeeldheid. Op 21 maart sprak de rechtse Senaatsgroep zich immers uit voor een voortzetting van de katholiek-liberale coalitie. Nochtans hadden alle geraadpleegde katholieken, ook de senatoren Van Overbergh, Tschoffen en Mullie al aan de Koning verklaard de voorkeur te geven aan een driepartijenregering. Nadat het liberale standpunt bekend raakte, zouden ook de katholieken zich echter met meer eendracht achter het concept van de tripartiete scharen.

Wat betreft de keuze van een formateur was de grote lijn van de koninklijke consultaties ook duidelijk: bijna de helft van de geraadpleegde personen wilde Georges Theunis opnieuw als premier. Alleen was onder hen geen enkele socialist te vinden; meer nog, Camille Huysmans en Arthur Wauters stelden expliciet hun veto tegen Theunis, Corneille Mertens moest niet weten van bankiers in de regering ("*tenzij iemand van de Nationale Bank*") en Achille Delattre verzette zich tegen alle extra-parlementairen ("*met uitzondering voor van Zeeland*"). De katholieke senator Paul Tschoffen werd als kandidaat genoemd door enkele katholieken en door Mertens. Paul van Zeeland werd niet alleen vermeld door Theunis maar ook door Arendt, die zich echter ook kon verzoenen met Theunis, Tschoffen of Van Isacker als formateur. En uit de zonet vermelde uitspraken van Mertens en Delattre kunnen we afleiden dat ook zij de kandidatuur van Paul van Zeeland niet ongenegen waren. Enkele andere namen vielen tijdens de consultaties slechts één keer.³³

De geraadpleegden verstrekten ook een opvallend eensluidend advies over de *monetaire politiek* die de regering diende te voeren. Op Jussiant na, die als voorzitter van de Antwerpse Kamer van Koophandel in het belang van zijn leden-exporteurs een devaluatie bepleitte, bleken alle geconsulteerden het er namelijk over eens te zijn dat aan de waarde van de frank niet mocht worden geraakt. Dat geen politici uit het devaluationistische kamp werden geraad-

³². Notulen van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad, 21 maart 1935: PHC, Fonds Liberale Partij.

³³. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4.

pleegd, ligt wellicht aan het feit dat zij doorgaans jonge turken waren. Traditioneel worden enkel de meer ervaren politici uit de partijtop geconsulteerd, en zij bleven vrijwel allemaal vasthouden aan de pariteit van de Belgische munt. Maar ook elders werden de devaluationisten in de minderheid gesteld. Op 19 maart had de Rechterzijde van de Kamer een vergadering belegd, waarin de devaluatie werd verworpen met de overgrote meerderheid van de stemmen (enkel Van Caenegem en Vindevogel verdedigden de muntontwaarding). Twee dagen later werd door de katholieke Senaatsfractie hetzelfde standpunt unaniem gedeeld. De Algemene Raad van de BWP had op 20 maart zes onderhandelaars aangeduid die zouden gaan onderhandelen over de socialistische deelname aan de regering. Eén van de voorwaarden voor regeringsdeelname die daarbij werden gesteld, was het waardebepaald van de Belgische munt. En ten slotte werd ook op de vergadering van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad van 21 maart opgeroepen om de "verdediging van de frank" te verzekeren. Deze formulering bleek evenwel vatbaar voor interpretatie, gezien ook de devaluationisten Jaspas, Jennissen en Loumaye voor deze dagorde stemden.³⁴

De Koning, die merkte dat de meeste katholieke en liberale geconsulteerden net zoals hijzelf nog steeds het volste vertrouwen hadden in de capaciteiten van de ontslagnemende premier, ontbood deze op 21 maart en vroeg hem een driedelige regering samen te stellen. Blijkbaar vond de Koning dat het socialistische verzet tegen Theunis niet opwoog tegen diens staatsmanschap. Theunis wees het aanbod van de hand, naar eigen zeggen wegens zijn vermoeidheid en zijn wankele gezondheid. In werkelijkheid was hij er op dat moment "evenzeer als van Zeeland zelf" van overtuigd dat het land de muntontwaarding niet meer kon vermijden (Van Isacker, 1953, 183). Aan Emile Vandervelde verklaarde Theunis op 22 maart dat de devaluatie reeds virtueel bestond sedert de instelling van de wisselcontrole. Die feitelijkheid moest nu enkel nog in een wet worden bevestigd, maar gezien de impopulariteit van de bankiersregering kon volgens Theunis enkel een nieuwe ploeg slagen in die opdracht (Vandervelde, 1966, 23).³⁵ Het was de premier niet ontgaan dat één van de toekomstige coalitiepartners hem vijandig gezind was³⁶, en dat

³⁴. Notulen van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad, 21 maart 1935: PHC, Fonds Liberale Partij.

³⁵. Zoals Theunis zelf enkele dagen na de vorming van de regering-van Zeeland aan Capelle zou schrijven: "*Pour des problèmes nouveaux, il faut des hommes nouveaux*". Geciteerd in Capelle, 1949, I, 220.

³⁶. De socialistische vervolgenheid jegens Theunis, zoals al gebleken uit de koninklijke consultaties, kwam diezelfde dag nog maar eens tot uiting in artikels in *Le Peuple* en *La Dernière Heure* (21 maart 1935).

De Liberale Partij liet een unisono geluid horen. Alle geconsulteerden verklaarden zich voorstander van een driedelige coalitie. De redding van de economie was de hoofdbekommernis van de liberalen en om dat te realiseren was de steun van de BWP onontbeerlijk. "*Dans les conditions actuelles nous n'avons pas le droit de nous refuser à la combinaison tripartite,*" stelde Victor de Laveleye op de vergadering van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad op 21 maart, een mening die door alle aanwezigen werd gedeeld.³²

In katholieke rangen heerste dan weer meer verdeeldheid. Op 21 maart sprak de rechtse Senaatsgroep zich immers uit voor een voortzetting van de katholiek-liberale coalitie. Nochtans hadden alle geraadpleegde katholieken, ook de senatoren Van Overbergh, Tschoffen en Mullie al aan de Koning verklaard de voorkeur te geven aan een driepartijenregering. Nadat het liberale standpunt bekend raakte, zouden ook de katholieken zich echter met meer eendracht achter het concept van de tripartiete scharen.

Wat betreft de keuze van een formateur was de grote lijn van de koninklijke consultaties ook duidelijk: bijna de helft van de geraadpleegde personen wilde Georges Theunis opnieuw als premier. Alleen was onder hen geen enkele socialist te vinden; meer nog, Camille Huysmans en Arthur Wauters stelden expliciet hun veto tegen Theunis, Corneille Mertens moest niet weten van bankiers in de regering ("*tenzij iemand van de Nationale Bank*") en Achille Delattre verzette zich tegen alle extra-parlementairen ("*met uitzondering voor van Zeeland*"). De katholieke senator Paul Tschoffen werd als kandidaat genoemd door enkele katholieken en door Mertens. Paul van Zeeland werd niet alleen vermeld door Theunis maar ook door Arendt, die zich echter ook kon verzoenen met Theunis, Tschoffen of Van Isacker als formateur. En uit de zonet vermelde uitspraken van Mertens en Delattre kunnen we afleiden dat ook zij de kandidatuur van Paul van Zeeland niet ongenegen waren. Enkele andere namen vielen tijdens de consultaties slechts één keer.³³

De geraadpleegden verstrekten ook een opvallend eensluidend advies over de *monetaire politiek* die de regering diende te voeren. Op Jussiant na, die als voorzitter van de Antwerpse Kamer van Koophandel in het belang van zijn leden-exporteurs een devaluatie bepleitte, bleken alle geconsulteerden het er namelijk over eens te zijn dat aan de waarde van de frank niet mocht worden geraakt. Dat geen politici uit het devaluationistische kamp werden geraad-

³². Notulen van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad, 21 maart 1935: PHC, Fonds Liberale Partij.

³³. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4.

pleegd, ligt wellicht aan het feit dat zij doorgaans jonge turken waren. Traditioneel worden enkel de meer ervaren politici uit de partijtop geconsulteerd, en zij bleven vrijwel allemaal vasthouden aan de pariteit van de Belgische munt. Maar ook elders werden de devaluationisten in de minderheid gesteld. Op 19 maart had de Rechterzijde van de Kamer een vergadering belegd, waarin de devaluatie werd verworpen met de overgrote meerderheid van de stemmen (enkel Van Caenegem en Vindevogel verdedigden de muntontwaarding). Twee dagen later werd door de katholieke Senaatsfractie hetzelfde standpunt unaniem gedeeld. De Algemene Raad van de BWP had op 20 maart zes onderhandelaars aangeduid die zouden gaan onderhandelen over de socialistische deelname aan de regering. Eén van de voorwaarden voor regeringsdeelname die daarbij werden gesteld, was het waardebewoud van de Belgische munt. En ten slotte werd ook op de vergadering van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad van 21 maart opgeroepen om de "verdediging van de frank" te verzekeren. Deze formulering bleek evenwel vatbaar voor interpretatie, gezien ook de devaluationisten Jaspas, Jennissen en Loumaye voor deze dagorde stemden.³⁴

De Koning, die merkte dat de meeste katholieke en liberale geconsulteerden net zoals hijzelf nog steeds het volste vertrouwen hadden in de capaciteiten van de ontslagnemende premier, ontbood deze op 21 maart en vroeg hem een driedelige regering samen te stellen. Blijkbaar vond de Koning dat het socialistische verzet tegen Theunis niet opwoog tegen diens staatsmanschap. Theunis wees het aanbod van de hand, naar eigen zeggen wegens zijn vermoeidheid en zijn wankele gezondheid. In werkelijkheid was hij er op dat moment "evenzeer als van Zeeland zelf" van overtuigd dat het land de muntontwaarding niet meer kon vermijden (Van Isacker, 1953, 183). Aan Emile Vandervelde verklaarde Theunis op 22 maart dat de devaluatie reeds virtueel bestond sedert de instelling van de wisselcontrole. Die feitelijkheid moest nu enkel nog in een wet worden bevestigd, maar gezien de impopulariteit van de bankiersregering kon volgens Theunis enkel een nieuwe ploeg slagen in die opdracht (Vandervelde, 1966, 23).³⁵ Het was de premier niet ontgaan dat één van de toekomstige coalitiepartners hem vijandig gezind was³⁶, en dat

³⁴. Notulen van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad, 21 maart 1935: PHC, Fonds Liberale Partij.

³⁵. Zoals Theunis zelf enkele dagen na de vorming van de regering-van Zeeland aan Capelle zou schrijven: "Pour des problèmes nouveaux, il faut des hommes nouveaux". Geciteerd in Capelle, 1949, I, 220.

³⁶. De socialistische verbolgenheid jegens Theunis, zoals al gebleken uit de koninklijke consultaties, kwam diezelfde dag nog maar eens tot uiting in artikels in *Le Peuple* en *La Dernière Heure* (21 maart 1935).

zijn verwijten aan het parlement bij zijn laatste rede hem ook op de meerderheidsbanken niet populairder hadden gemaakt.

Theunis achtte Paul van Zeeland het meest geschikt voor zijn opvolging (Capelle, 1949, I, 217; Vandervelde, 1966, 23). Deze had concrete ideeën voor het herstel van de economie en beschikte als vice-gouverneur van de Nationale Bank over de nodige economische ervaring en het nodige gezag om de crisis te kunnen oplossen. Zijn kandidatuur lag echter moeilijk omdat hij voorstander was van de devaluatie, terwijl vrijwel alle geconsulteerden zich daartegen hadden verzet. Na overleg met Theunis bood Leopold III daarom Paul Tschoffen het formateurschap aan. Ook deze weigerde op het koninklijke aanbod in te gaan, officieel eveneens om gezondheidsredenen. Binnenskamers had de Luikse christen-democraat de Koning echter toevertrouwd dat hij zich niet populair genoeg voelde om in de opdracht te slagen. De zware verantwoordelijkheden die de nieuwe regeringsleider te wachten stonden zullen wellicht ook hem hebben afgeschrikt.³⁷

Na de weigering van deze twee katholieken was de algemene verwachting dat de Koning een liberaal zou aanduiden. Leopold ging echter eerst over tot het consulteren van twee monetaire specialisten met twee tegengestelde visies, nl. Paul van Zeeland en Louis Franck, resp. vice-gouverneur en gouverneur van de NBB. Mogelijk had Theunis de vorst aangeraden om van Zeeland te consulteren. Diens betoog voor een devaluatie kon Leopold III echter niet zo zeer bekoren als Francks apologie voor het waardebehoud van de munt. Franck leek de enige die in staat was om de frank te redden, wat tenslotte toch de wens was van de meeste geconsulteerden. Daarom bood Leopold deze liberale Minister van Staat een formatieopdracht aan. Franck sloeg het aanbod echter af met de motivering dat zijn plaats bij de Nationale Bank was.³⁸

³⁷. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4.

³⁸. Waaraan de secretaris van de Koning in zijn verslag droogjes toevoegde: "*avec un traitement de 800.000 francs*". Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4; zie ook het communiqué van het Paleis, o.a. weergegeven in *L'Etoile Belge* van 23 maart 1935.

5. DE INFORMATIEOPDRACHT VAN THEUNIS (22-23 MAART 1935)

Na deze derde afwijzing besloot de Koning aan Georges Theunis de opdracht te geven om de verschillende partijen te polsen

“sur les grandes lignes d’un programme économique répondant aux nécessités du moment.”³⁹

Het was de eerste keer in de Belgische geschiedenis dat iemand met een dergelijke informatieopdracht werd belast. Nadien zouden de vorsten er nog frequent van gebruik maken. De functie van informateur vloeit voort uit de onschendbaarheid van de persoon van het Staatshoofd. De vorst kan daardoor moeilijk actief bemiddelen in een politieke crisis, maar door de aanduiding van een informateur kan hij dit probleem omzeilen. Hij laat deze persoon dan in zijn naam de consultaties voortzetten, om de hindernissen uit te schakelen die de aanduiding van een formateur nog in de weg staan. In 1935, wanneer voor het eerst een informateur werd aangeduid, heerste aanvankelijk wat verwarring: sommigen dachten dat Theunis aan een formatieopdracht begonnen was.⁴⁰

Mogelijk was het ook Leopolds bedoeling om Theunis via deze omweg toch op het spoor te zetten van het formateurschap. Het is in elk geval opvallend dat alle politici die later door Leopold III tot *informateur* werden benoemd, na het volbrengen van deze opdracht ook effectief *formateur* werden. Zo zou het ook in 1935 gebeurd zijn als Theunis na afloop van zijn informatieopdracht niet andermaal zou hebben geweigerd deze taak op zich te nemen.

Maar laten we niet op de zaken vooruitlopen. Terwijl Theunis op 22 en 23 maart politici van de drie grote partijen naar de Wetstraat riep, ontving de Koning een bericht van Emile Vinck, de socialistische ondervoorzitter van de Senaat. Deze benadrukte dat velen in de BWP vertrouwen hadden in Franck, en met enthousiasme zouden meewerken aan een door hem geleide regering. Hij vroeg dan ook of de Koning hem niet op zijn afwijzing zou kunnen doen terugkomen. Leopold voelde zich door dit bericht gesterkt in zijn keuze, en deed een beroep op zijn kabinetschef, Louis Wodon, die vriendschapsbanden

³⁹. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4.

⁴⁰. Zie over de taak van de informateur o.a. Boeynaems, 1967, 493-495 en Waleffe, 1971, 34-36.

had met Franck, om druk uit te oefenen op de gouverneur om alsnog te aanvaarden. De Koning liet ook Emile Francqui bij zich roepen, aan wie hij een gelijkaardig verzoek richtte. De Société Générale-baas kweet zich van zijn taak en toonde zich zelfs bereid om voor de duur van Francks premierschap de leiding van de NBB over te nemen, maar de gouverneur bleef onverzettelijk.⁴¹

Dat Theunis zijn taak niet zag als een (pre-)formateurschap, blijkt uit het feit dat hij tijdens zijn informatiegesprekken toch al duidelijk liet verstaan dat Paul van Zeeland de ideale man zou zijn om de nieuwe regering te leiden.⁴² Aan Emile Vandervelde, de eerste die hij tijdens zijn informatieopdracht ontving, beschreef Theunis van Zeeland als een *homo novus*, iemand van de nieuwe generatie, iemand die zich steeds buiten elke partijstrijd had gehouden, en daardoor wellicht voor alle partijen aanvaardbaar was (Vandervelde, 1966, 24).

Nadat Vandervelde na zijn gesprek met de informateur aan de pers verklaarde dat hij verwachtte dat er een *niet-politieke* personaliteit zou worden aangeduid, maar dat dit niet noodzakelijk op Theunis sloeg, werd ook door verschillende kranten de naam van Paul van Zeeland geopperd. Het vermoeden dat de vice-gouverneur van de NBB de volgende formateur zou worden, werd de volgende dag nog versterkt, wanneer ook andere politici die door de informateur werden geraadpleegd deze naam lieten vallen (zie bv. *Le Soir*, 23 maart 1935; *L'Etoile Belge*, 24 maart 1935).

Ondertussen deden de geruchten de ronde dat van Zeeland een "plan" voor economische heropbouw zou hebben. Over de exacte inhoud daarvan bestonden de grootste twijfels, en *De Standaard* vermoedde zelfs dat er helemaal geen plan was. Het gerucht zou volgens de Vlaamse krant gelanceerd zijn door sympathisanten die hun wensen voor werkelijkheid namen (*De Standaard*, 22 maart 1935).

Ook vandaag nog bestaat over dit plan en de totstandkoming ervan grote onduidelijkheid. De enige bron die over het ontstaan van het plan verhaalt is de autobiografie van Hendrik De Man (1941, 242-243). Daarin beschrijft deze hoe hij in de lente van 1934 door Robert Lemoine aan Paul van Zeeland was

⁴¹. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4; Aantekeningen van L. Wodon over de regeringscrisis, 23 maart 1935: AKP, *Archief Louis Wodon*, 23.

⁴². Wanneer bijvoorbeeld op 22 maart een journalist aan Theunis vroeg wie de volgende premier zou worden antwoordde deze: "Een niet-parlements lid dat het vertrouwen geniet van de drie partijen" (*De Standaard*, 23 maart 1935). In tegenstelling tot het aanvankelijke vermoeden dat Theunis daarmee zichzelf bedoelde, sloeg deze omschrijving op van Zeeland.

voorgesteld. Lemoine was een socialistisch econoom, collega van De Man aan de Ecole des Sciences Politiques et Sociales van de ULB, medewerker van van Zeeland op de studiedienst van de Nationale Bank, en met beiden goed bevriend. Dat van Zeeland en De Man op dat moment tot elkaar werden aangetrokken door gemeenschappelijke ideeën lijkt echter een fabel, gezien van Zeeland op 12 juni 1934 in de regering-de Broqueville trad om te helpen bij de uitvoering van het deflatieprogramma dat zo bestreden werd door de auteur van het Plan van de Arbeid. Het was waarschijnlijk pas tijdens de regeringspraktijk dat van Zeeland overtuigd raakte dat enkel diepgaande economische hervormingen het land voor een devaluatie konden behoeden. Maar zijn financiële voorstellen botsten op onbegrip van de andere ministers, wat leidde tot zijn ontslag. Volgens François Bovesse had van Zeeland zijn ontslag aangeboden op het moment dat hij had ingezien dat de deflatiepolitiek geen economisch herstel kon bewerkstelligen.⁴³ In zijn memoires beweert De Man dat van Zeeland de ministerportefeuille had ingeleverd op zijn aanraden (De Man, 1941, 242). Na dit ontslag zouden van Zeeland en De Man een programma uitwerken voor een driedelige regering, dat moest breken met de oude economische politiek en door een grotere staatsinbreng de economische expansie moest stimuleren. Dit plan was een compromis tussen het Plan van de Arbeid en de meer liberale opvattingen van de Leuvense school (Van der Wee en Tavernier, 1975, 275). Bij de oprechtheid in de verhouding tussen van Zeeland en De Man worden door Guy Vanthemsche terecht vraagtekens geplaatst (Vanthemsche, 1980, 396). Hij benadrukt het opportunisme van Paul van Zeeland, en meent dat deze toenadering zocht tot de vice-voorzitter van de BWP omdat de steun van die partij onontbeerlijk was voor de regering die hij wilde vormen. Maar enig opportunisme was ook De Man niet vreemd. Hij had er immers veel voor over om een belangrijke ministerportefeuille in handen te krijgen.

In zijn memoires schrijft De Man dat hij reeds in november 1934 met van Zeeland een akkoord bereikte over het toekomstige regeringsprogramma. Wij beschikken enkel over een ongedateerde versie van dat plan, waarschijnlijk daterend van maart 1935.⁴⁴ Deze tekst is grotendeels identiek aan de regeringsverklaring. Het is ons onbekend of eventueel hieraan voorafgaande versies

⁴³ Notulen van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad, 27 maart 1935: PHC, *Fonds Liberale Partij*.

⁴⁴ "Programme de rénovation nationale", z.d., o.m. te vinden in IEV, *Archief R.J. Lemoine*, en AR, *Archief L. De Lichtervelde*, nr. 23, "Ministères Theunis-van Zeeland". Volgens Brigitte Henau (1992, 253-254) is deze tekst het originele programma dat van Zeeland en De Man opstelden, maar wij sluiten niet uit dat hierin reeds aanpassingen uit de onderhandelingen met de coalitiepartners zijn aangebracht.

nauwer aansloten bij het Plan van de Arbeid. In dit "Programme de rénovation nationale" is alleszins geen sprake meer van nationalisatie van de basis-industrie. En de geplande instelling van een bankcontrole had nauwelijks nog iets te maken met de in het Plan van de Arbeid vooropgestelde nationalisatie van de kredietsector. Gelijkenissen met het plan van De Man vinden we wel in de creatie van een Hoge Economische Raad en paritaire commissies en in conjuncturele maatregelen als de stimulering van de buitenlandse handel, de verlichting van de fiscale heffingen en het tegengaan van speculatie en monopolievorming.⁴⁵

In het programma werd ook een muntdepreciatie van 28 à 30 % voorzien, waardoor de Belgische prijzen terug in evenwicht zouden worden gebracht met die van de Sterling-landen. Nochtans waren de beide auteurs voordien geen devaluationisten. Van Zeeland was nog lange tijd blijven geloven dat door middel van een deflatiepolitiek een depreciatie kon worden vermeden (van Zeeland, 1940, 357) en was met dat doel voor ogen in de regering-de Broqueville gestapt. Aan Van Isacker vertelde hij later dat hij nog tot januari 1935 was blijven hopen dat de Belgische frank te redden viel (Van Isacker, 1953, 182-183). Van Zeelands mentaliteitswijziging werd waarschijnlijk in belangrijke mate beïnvloed door zijn Leuvense collega's Fernand Baudhuin en Léon-Hugo Dupriez, die al geruime tijd voorstander van een devaluatie waren. In mei 1934 had Dupriez een programma tot devaluatie van de Belgische frank uitgewerkt. Lemoine, die net als Dupriez tot de studiedienst van de NBB behoorde, meende echter dat de publieke opinie op dat moment nog niet op een depreciatie was voorbereid.⁴⁶ Volgens Brigitte Henau was het dat programma van Dupriez, waarin de nutteloosheid van de deflatie en de noodzaak van een devaluatie en een aansluiting bij het sterlingblok wetenschappelijk werden aangetoond, dat van Zeeland uiteindelijk van mening zou doen veranderen.⁴⁷ En vervolgens zou van Zeeland zelf de ondervoorzitter

⁴⁵ Zelf relativeerde De Man de toegevingen die hij deed: drie vierde van het Plan van de Arbeid zou in het regeringsprogramma zijn opgenomen (Dumont, 1945, 134).

⁴⁶ Zo stelde hij op een vergadering met Minister van Financiën Jaspar, diens kabinetts-attaché Craen, van Zeeland, Baudhuin, Snoy en Eyskens op 29 mei 1934, notulen in bijlage bij brief van G. Craen aan R. Lemoine, 23 juni 1934: IEV, *Archief R.J. Lemoine*. In een nota van 12 maart 1935 (aan van Zeeland?) stelde Lemoine dat de publieke opinie nu wel rijp was om een devaluatie te aanvaarden: "L'état de l'opinion et la dévaluation", 12 maart 1935: IEV, *Archief R.J. Lemoine*. Na de vorming van de regering zou De Man Lemoine benoemen tot zijn kabinettschef.

⁴⁷ Henau, 1992, 246-249. Van der Wee en Tavernier beweren op basis van "persoonlijke informatie" dat van Zeeland meteen voor het programma gewonnen was, maar die houding niet durfde te uiten (1975, 274). Nochtans zou hij enkele weken later in de regering-de Broqueville stappen om de goudfrank te helpen verdedigen.

van de BWP van de voordelen van de devaluatie hebben overtuigd (Henau, 1992, 249). Het percentage van de devaluatie (28%) alsook de teksten van de latere wetsontwerpen werden door van Zeeland vrijwel letterlijk van Dupriez overgenomen.⁴⁸ De verdienste van van Zeeland was echter dat hij zeer goed had ingezien dat een muntdevaluatie niet zou volstaan om de Belgische economie uit het dal te helpen. De maatregel stond dan ook niet alleen, maar werd omkaderd door diverse financiële en economische hervormingen, zodat we wel degelijk kunnen spreken van een nieuwe economische politiek.⁴⁹

Einde februari 1935 benadrukte van Zeeland op een audiëntie bij de Koning de noodzaak van economische hervormingen en stelde hij zijn herstelprogramma voor. Op aanvraag van de vorst deed hij dit exposé nog eens over voor premier Theunis (Capelle, 1949, I, 216). Wij weten niet in welke mate van Zeeland de premier door dit gesprek of door andere contacten van zijn herstelplan heeft kunnen overtuigen. Feit is echter dat Theunis drie weken later de wisselcontrole instelde, ontslag nam, en vervolgens onmiddellijk van Zeeland als opvolger voorstelde.

Zelf durfde Theunis, maar ook andere gevestigde politici, het niet aan om de leiding op zich te nemen van een nieuw kabinet dat een uitweg moest vinden uit de crisis. De ontslagnemende premier kende echter wel de capaciteiten, het economisch herstelprogramma, en wellicht ook de ambities van Paul van Zeeland. Hij zag in deze partijloze technocraat de meest geschikte figuur om de volgende regering te leiden, en hij promootte dan ook expliciet diens kandidatuur. Zoals gezegd noemde hij de vice-gouverneur van de Nationale Bank al bij het aanbieden van zijn ontslag aan de Koning. En op 23 maart – in het kader van zijn informatieopdracht – nodigde hij van Zeeland uit om een exposé te komen geven in aanwezigheid van de uittrekkende ministers Philip Van Isacker en François Bovesse en de socialisten Hendrik De Man, Arthur Wauters, Désiré Bouchery en Paul-Henri Spaak. Deze vergadering vormde een beslissende stap in de regeringsvorming. Van Zeeland schetste er de ernst van de monetaire situatie van het land en ontvouwde zijn plan voor economisch herstel. Daarbij betoogde hij dat de instelling van een wisselcontrole een feitelijke (en onomkeerbare) waardevermindering van de frank op de buitenlandse markt had veroorzaakt. De regering restte nu geen andere opties

⁴⁸. Dupriez zou na de samenstelling van het kabinet-van Zeeland samen met Lemoine de functie van secretaris-generaal van de *Office de Redressement Economique (OREC)* bekleeden. Zie verder over de OREC: Vanthemsche, 1982, 339-389.

⁴⁹. Een meer diepgaande bespreking van het revolutionaire programma van van Zeeland is te vinden in Vanthemsche, 1980, 396-401 en Henau, 1992, 253-254.

dan deze devaluatie officieel te bekrachtigen.⁵⁰ Mogelijk gebruikte van Zeeland ook Dupriez' theoriën om aan te tonen dat er met die devaluatie heel wat voordelen gepaard gingen. Bovesse verklaarde nadien aan de pers dat op deze vergadering de grondslag werd gelegd voor de samenwerking in de toekomstige regering, maar wilde niets loslaten over de inhoud van de gesprekken (*De Standaard*, 24 maart 1935).

Zonder twijfel heeft van Zeeland met zijn uiteenzetting een diepe indruk gemaakt op de aanwezigen. Volgens Robert Capelle wist hij daardoor meteen ook hun principiële akkoord over de economische politiek te verkrijgen (Capelle, 1949, I, 219). Het staat echter lang niet vast dat alle aanwezigen meteen voor van Zeelands plan gewonnen waren. Op het Koninklijk Paleis werden immers berichten ontvangen dat er opschudding heerste in de drie partijen, omdat Theunis met zijn informatiesessies de toekomstige regering in de richting van een devaluatiepolitiek leek te willen sturen. Verschillende socialisten, waaronder Arthur Wauters, zouden te kennen hebben gegeven dat zij nooit een regering zouden steunen die niet zou instaan voor het behoud van de frank.⁵¹ Maar vlak na het exposé van van Zeeland werd het Bureau van de BWP samengeroepen, waar de nieuwe gegevens werden besproken. De meesten raakten overtuigd dat de devaluatie onomkeerbaar was (Wauters: "*Si l'exposé de van Zeeland est exact, la dévaluation est devenu inévitable, elle est chose faite*"). Twee derde van de aanwezigen stemde voor het voortzetten van de onderhandelingen.⁵²

Op datzelfde moment bracht Theunis aan de Koning verslag uit over zijn informatietaak. Nu vertegenwoordigers van de drie partijen met het programma van Paul van Zeeland hadden ingestemd was immers het doel van zijn informatieopdracht bereikt. Hoewel hij benadrukte dat het van Zeeland was die de vertegenwoordigers van de drie partijen zover had gekregen te verklaren dat zij de politieke tegenstellingen naar het achterplan zouden schuiven om een economisch herstelprogramma de voorrang te geven, probeerde Leopold nogmaals Theunis ervan te overtuigen de nieuwe regering te leiden. Kabinetschef Wodon, die bij het gesprek aanwezig was, stond de

⁵⁰. Notulen Bureauvergadering BWP, 23 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 173.

⁵¹. R. Capelle aan Leopold III, 23 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, map "Pendant la crise"; Aantekeningen van L. Wodon over de regeringscrisis van maart 1935: AKP, *Archief Louis Wodon*, 23.

⁵². Notulen Bureauvergadering BWP, 23 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 173.

vorst bij in deze poging. Hij stelde dat het voor het voeren van een nieuwe economische politiek zou volstaan om van Zeeland als Minister van Financiën in een regering-Theunis op te nemen. Maar Theunis bleef bij zijn standpunt: in geen enkel geval zou hij opnieuw regeringsverantwoordelijkheid aangaan – in het nadien verstrekte perscommuniqué (zie bv. *La Libre Belgique*, 24 maart 1935) werd gezegd dat hij daar gezien zijn gezondheid niet meer toe in staat was – en van Zeeland was de aangewezen man om de opdracht die hij moest afwijzen tot een goed einde te brengen.⁵³

Wodon, aanvankelijk nochtans tegenstander van de devaluatie en van een regering met socialisten, moest nu toegeven dat er maar één optie overbleef. Ook de Koning zag in dat van Zeeland de enige man was die de regeringscrisis waarschijnlijk op korte tijd tot een goed einde kon brengen. Hij werd dan ook onmiddellijk naar het Paleis ontboden. De vorst had deze keuze zo lang mogelijk uitgesteld omdat diens aanduiding zou kunnen worden geïnterpreteerd als een miskennis van de algemene roep naar behoud van de munt.⁵⁴ Dat van Zeeland nu toch aanvaardbaar was geworden, had wellicht te maken met het succes dat hij klaarblijkelijk had geboekt met zijn exposé ten overstaan van de politici, met de aandrang van Theunis, en met het feit dat de devaluatie steeds meer aanhangers vond, ook binnen de muren van het Koninklijk Paleis.⁵⁵

6. DE FORMATIEOPDRACHT VAN VAN ZEELAND (23-26 MAART 1935)

Paul van Zeeland aanvaardde onmiddellijk de opdracht van Leopold III om een drieledige regering te vormen met het oog op de economische heropbouw van het land, en had diezelfde zaterdagavond nog gesprekken met Theunis en met de socialistische onderhandelaars. De formateur was optimistisch. Hij hoopte niet meer dan één dag nodig te zullen hebben om het programma en de kabinetssamenstelling klaar te krijgen. Dit zou mogelijk zijn doordat hij al

⁵³ Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4; Aantekeningen van L. Wodon over de regeringscrisis, 23 maart 1935: AKP, *Archief Louis Wodon*, 23.

⁵⁴ In *La Métropole* van 16 maart 1935 werd zelfs expliciet een beroep gedaan op de vorst opdat deze zijn autoriteit zou gebruiken om de devaluatie te verhinderen.

⁵⁵ Wij signaleren hier het pleidooi van graaf de Briey, intendant van de Civiele Lijst, waarin o.a. verwezen wordt naar de voorspoed die de devaluatie in andere landen had gebracht. R. de Briey aan Leopold III, 8 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, bijlage bij het relaas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle.

een volledig programma en een lijst van ministers had uitgewerkt. Dit schema werd echter in de war gestuurd door allerlei problemen die zouden opduiken bij de portefeuillevverdeling en die pas maandagavond na een kordate interventie van van Zeeland zouden kunnen worden opgelost.

Nadat de formateur zaterdagavond waarschijnlijk al met de afgevaardigden van de BWP tot een vergelijk was gekomen inzake het regeringsprogramma, werd dit akkoord de volgende ochtend afzonderlijk voorgelegd aan enkele liberale en katholieke politici. Zondagmiddag (24 maart) werden achtereenvolgens Vandervelde, Bovesse en Van Cauwelaert nog eens bij van Zeeland geroepen, waarschijnlijk om hun formele goedkeuring aan de tekst te hechten. Daarmee waren de onderhandelingen over het programma rond.⁵⁶

Dat er zo snel een overeenkomst kwam over het volledige economische programma, met inbegrip van een devaluatie en verregaande economische hervormingen, is zeer merkwaardig. Een verklarende factor daarvoor is de wijze van onderhandelen. Aan socialistische zijde was de formateur gehouden te onderhandelen met een verkozen delegatie met de overtuigde devaluationist Paul-Henri Spaak en met Hendrik De Man, die toch mee aan de basis van dit programma had gelegen.⁵⁷ Het BWP-bureau was globaal tevreden met het programma, dat tegemoet kwam aan enkele belangrijke eisen zoals de instelling van een bankcontrole en een programma van openbare werken.⁵⁸ De geraadpleegde liberale en katholieke personaliteiten onderhielden echter in tegenstelling tot de BWP-onderhandelaars geen contacten met hun parlementaire groepen of politieke organisaties. Door met elk afzonderlijk te onderhandelen kon van Zeeland hen waarschijnlijk gemakkelijker overtuigen van zijn visie op de feiten en van zijn oplossing, op dezelfde wijze als hij tijdens de informatiesessie van Theunis had gedaan. Naar buiten bestond overigens een grote geheimzinnigheid over de inhoud van dit programma. Het was er een van "economische vernieuwing", zo raakte bekend, maar over een devaluatie werd met geen woord gerept (zie bv. *La Libre Belgique*, 25 maart 1935).⁵⁹

⁵⁶. Zie ook het overzicht van de door van Zeeland geraadpleegde politici in bijlage.

⁵⁷. Het feit dat in de delegatie geen overtuigde anti-devaluationisten waren vertegenwoordigd was trouwens het belangrijkste verwijt van volksvertegenwoordiger Eugène Van Walleggem op het BWP-bureau na de totstandkoming van de regering. Notulen Bureauvergadering BWP, 26 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 175.

⁵⁸. Notulen Bureauvergadering BWP, 24 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 174.

⁵⁹. Zie over het gebrek aan representativiteit van de onderhandelaars ook Gerard, 1985, 409-410 en Claeys-Van Haegendoren, 1967, 345-346.

Zowel door de pers als door de politici zelf werd meer aandacht geschonken aan de verdeling van de portefeuilles. Het afwegen van de invloeden en het verdelen van de cruciale ministeries zijn immers meer bepalend voor het regeringsbeleid dan het programma. Het was ook pas in deze fase dat de grote conflicten uitbraken. De formateur legde een kant en klare lijst met ministers voor aan politici van de drie partijen. De oorspronkelijke namen uit die lijst kennen we niet, maar afgaande op wat in de pers bekendraakte en wat op partijvergaderingen werd besproken, wou van Zeeland waarschijnlijk heel wat ontslagnemende ministers in zijn kabinet heropnemen. De formateur kon echter over deze lijst geen akkoord bereiken. De onderhandelende politici kwamen immers op de proppen met allerlei eisen en veto's. Vooral de socialisten, die meer dan zeven jaar in de oppositie hadden gezeten, maakten het van Zeeland niet gemakkelijk. Veel meer dan de andere partijen beschouwde de BWP haar ministers als gemandateerden van de partij. Het was bijgevolg aan de partij om haar ministers aan te duiden, en niet aan een formateur of Staatshoofd. Het Bureau van de BWP legde aan van Zeeland dan ook een lijst voor van de socialistische kandidaten voor ministerportefeuilles.⁶⁰ Bovendien verzetten de socialistische onderhandelaars zich tegen het opnemen van Pierlot of de Broqueville omdat een regering met hun aanwezigheid, gezien hun rol in de voorgaande regeringen, moeilijk te verkopen zou zijn aan de BWP-achterban. Deze onderhandelaars hielden permanent contact met het Bureau van de partij, dit in tegenstelling tot de liberale en katholieke politici die door van Zeeland werden geraadpleegd. Die waren immers niet door hun partijen gemandateerd, en stonden ook niet in contact met partij of fractie. Toch stelden ook zij hun eisen en spraken zij exclusieven uit.⁶¹

Wij willen hier ook even wijzen op de belangrijke rol die de Naamse volksvertegenwoordiger François Bovesse speelde in de formatie van het kabinet. Hij was de enige liberaal die voortdurend met van Zeeland over alle wijzigingen onderhandelde (zie voor zijn aanwezigheid in de onderhandelingen de lijst in bijlage). Hij was ook een belangrijke verdediger van het plan voor economisch herstel. Hij had reeds in de regering-de Broqueville samen met van Zeeland en Ingenbleek ingezien dat enkel diepgaande economische maatregelen het land konden redden. In het kabinet-Theunis bepleitte Bovesse

⁶⁰. We vinden hier o.a. De Man op *Economische Zaken*, Spaak of Soudan op *Justitie*, en Delatre of Jauniaux op *Arbeid en Sociale Voorzorg*. Notulen Bureauvergadering BWP, 24 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 174.

⁶¹. Zie over de socialistische opvatting van de parlementaire regering ook Velaers en Van Goethem, 1994, 73. Over het verschil in de onderhandelingswijze van socialisten enerzijds en katholieken en liberalen anderzijds Højer, 1946, 329-330.

een grotere staatsinmenging in de economie, maar hij was op dat moment nog niet op de hoogte van Paul van Zeelands regeringsplannen. Het feit dat hij aanvankelijk probeerde om de regering-Theunis gaande te houden, wijst daarop. Bovesse was aanvankelijk een anti-devaluationist, maar had waarschijnlijk net als Theunis ingezien dat de pariteit van de frank na de instelling van de wisselcontrole niet meer te handhaven viel. Bovendien werd hij wellicht op de vergadering van 23 maart (zie hoger) door van Zeeland van de economische voordelen van een devaluatie overtuigd. Nadien zou hij in de Liberale Partij van Zeelands belangrijkste steun worden.

Wij geven een overzicht van het waarschijnlijke verloop van de onderhandelingen van formateur van Zeeland. Hierbij baseerden wij ons in de eerste plaats op berichten in de binnenlandse pers en op de notulen van de BWP-Bureauvergaderingen, het enige politieke orgaan dat permanent van de vorderingen der onderhandelingen op de hoogte werd gehouden.⁶²

Op Binnenlandse Zaken wou de formateur Hubert Pierlot behouden. Maar die stuitte op het veto van de BWP'ers, die de Luxemburgse minister niet konden vergeven dat hij de socialistische manifestatie van 24 februari 1935 had laten verbieden. Van Zeeland erkende dit probleem en verving daarom Pierlot door de conservatieve katholieke senator Charles d'Aspremont-Lynden (Nothomb, 1935, 433).

Het Departement van Koloniën wou van Zeeland aanvankelijk waarschijnlijk in handen van Paul Charles houden. Waarom deze extra-parlementair dan toch ineens de baan moest ruimen is niet duidelijk. Hij werd in zijn functie vervangen door Edmond Rubbens, de christen-democraat uit Dendermonde die in de vorige regering Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg was. Dat laatste departement werd dan weer opgeëist door de socialisten, die er vakbondsman Achille Delattre wilden plaatsen. De formateur gaf toe aan deze eis. De nieuwe Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg was meteen ook de eerste arbeider in de Belgische geschiedenis die het tot minister had gebracht.⁶³

Het Ministerie van Landbouw zou volgens het plan van de formateur worden ingenomen door Charles du Bus de Warnaffe, die in de regering-Theunis de portefeuilles van PTT en van Verkeerswezen had beheerd. Van Zeeland wilde

⁶². AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 174-175.

⁶³. In zijn memoires verstrekt Delattre geen informatie over het hoe en waarom van zijn aanduiding. Paul Charles werd na de vorming van de regering administrateur-generaal op het Departement van Koloniën.

de bevoegdheden van PTT nu in het Ministerie van Binnenlandse Zaken laten opnemen. En het Ministerie van Verkeerswezen zou dan gaan naar Paul-Henri Spaak. De socialisten achtten dit echter onvoldoende; zij wilden dat Spaak een belangrijker functie zou krijgen, bij voorkeur als Minister van Justitie. Het was echter voor de liberalen ondenkbaar dat een (ex-)revolutionair als Spaak, die enkele jaren daarvoor nog advocaat was geweest van de terrorist die een aanslag had gepleegd op prins Umberto van Italië, op Justitie zou worden benoemd (zie ook Claeys-Van Haegendoren, 1972, 222-223).

Ook de kandidatuur van Hendrik De Man botste op weerstand. De socialisten eisten voor hem het Ministerie van Economische Zaken, of – als dit onmogelijk zou zijn – dat van Financiën. De als etatist beschouwde De Man op één van deze departementen was voor de katholieken echter uitgesloten. Het was nochtans de bedoeling van de formateur om de co-auteur van zijn economisch herstelplan inderdaad Minister van Economische Zaken te maken. De christendemocraat Philip Van Isacker, die dat departement beheerde in de regering-Theunis en die door van Zeeland nu Openbare Werken kreeg aangeboden, werkte samen met de formateur een regeling uit om dit conflict te omzeilen. In zijn memoires schreef Van Isacker dat hij een voorstel deed dat dadelijk door van Zeeland werd overgenomen (Van Isacker, 1953, 186-187). De auteur van het Plan van de Arbeid zou namelijk een *superministerie* krijgen van Openbare Werken uitgebreid met bevoegdheden voor de bestrijding van de werkloosheid. Deze functie zou zeer belangrijk worden in de nieuwe economische politiek die de regering wenste te voeren, en De Man zou in staat zijn om er een politiek te voeren die in het verlengde lag van wat hij in zijn Plan had voorgesteld. De socialisten vielen echter daarmee niet te paaien en bleven Economische Zaken of Financiën eisen. Ook hier liet een oplossing op zich wachten.

Van Zeeland wilde waarschijnlijk aanvankelijk het Ministerie van Buitenlandse Zaken toewijzen aan de liberaal Fernand Van Langenhove, op dat moment nog secretaris-generaal van dat departement. Adolphe Max kwam de formateur echter duidelijk maken dat de liberalen niet geïnteresseerd waren in Van Langenhove maar wel eisten dat Paul Hymans, de *éminence grise* van de partij die echter niet in van Zeelands lijst voorkwam, minister zou kunnen blijven. Maar van Zeeland wilde hem geen Buitenlandse Zaken laten behouden. Dat was immers het departement waar – dixit Pierre Nothomb – het meest nood was aan een nieuwe wind (Nothomb, 1935, 433-434). Een andere mogelijke opvolger voor het Ministerschap van Buitenlandse Zaken was Emile Vandervelde. In zijn *Carnets* schreef de BWP-voorzitter dat Theunis hem reeds tijdens zijn informatiesessies had meegedeeld dat hij in een te vormen regering van Zeeland ofwel Minister van Buitenlandse Zaken zou kunnen worden, ofwel vice-voorzitter van de Ministerraad (zonder portefeuille) (Vandervelde,

1966, 24). Maar omdat Vandervelde als voorzitter van de Socialistische Internationale nogal wat vijanden had in het buitenland⁶⁴, verkoos van Zeeland uiteindelijk om Arthur Wauters, directeur van *Le Peuple*, de portefeuille van Buitenlandse Zaken te geven. Maar op het laatste nippertje weigerde deze zijn medewerking. Wauters was immers aan Louis Franck gaan vragen of de devaluatie inderdaad zo onvermijdelijk was als van Zeeland had voorgespiegeld. En wanneer de gouverneur van de Nationale Bank dit resoluut ontkende, meende Wauters dat hij zich niet kon veroorloven om in zo'n devaluatieregering te stappen. Vandervelde werd, net als Hymans, minister zonder portefeuille in de nieuwe regering en kreeg bovendien de titel van "Vice-Président du Conseil".⁶⁵

Nu de problemen Vandervelde en Hymans waren opgelost wilde van Zeeland ook de katholieken een minister zonder portefeuille geven. Hij dacht eerst aan Minister van Staat Charles de Broqueville. Zo zou na de verwijdering van Pierlot dan toch de rechtse Senaatsfractie in de regering vertegenwoordigd zijn. De oud-premier botste echter op het veto van de BWP. De Broqueville was voor hen immers het boegbeeld van de deflatiepolitiek waartegen zij jarenlang hadden gestreden.

Maandagmiddag 25 maart zaten de onderhandelingen volledig vast. Langs de ene kant ondervond van Zeeland de grootste moeilijkheden om een voor alle partijen aanvaardbare verdeling van de invloeden te bereiken en anderzijds werd een vlotte formatie gedwarsboemd doordat verschillende extraparlamentairen weigerden om in het kabinet te treden. Niet alleen Wauters weigerde immers in de regering te treden. Hetzelfde probleem stelde zich bij de kandidaten die de formateur had uitgekozen voor de Ministeries van Openbaar Onderwijs en Financiën. De portefeuille van Openbaar Onderwijs, al jarenlang in liberale handen, zou worden toegewezen aan Julius Hoste, die zich al lange tijd met de onderwijsproblematiek had beziggehouden. Daarmee

⁶⁴. Zo had de Turkse regering laten weten dat zij de diplomatieke betrekkingen met België zou verbreken als Vandervelde op Buitenlandse Zaken zou komen, en gelijkaardige problemen stelden zich met Duitsland en Italië. Commandant Gierst aan Leopold III, 24 maart 1935; R. Capelle aan Leopold III, 27 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, map "Pendant la crise".

⁶⁵. Op het Paleis stelde men de officiële toekenning van deze titel niet op prijs. Capelle haastte zich om van Zeeland duidelijk te maken dat er in België geen functie van vicevoorzitter van de Ministerraad bestond. Een officiële benoeming van Vandervelde tot ondervoorzitter is er dan ook nooit gekomen, maar toch bleef hij deze titel dragen, en in officieel schrijven werd hij zelfs op deze wijze aangesproken. R. Capelle aan Leopold III, 28 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, map "Pendant la crise".

zouden ook de Vlaamse liberalen in het kabinet vertegenwoordigd zijn. Maandag kwam deze flamingante directeur van *Het Laatste Nieuws* echter vertellen dat hij die functie niet accepteerde. Een ander Vlaams extra-parlementair liberaal, Maurice Sabbe, weigerde daarna eveneens de portefeuille van Onderwijs. Rond diezelfde tijd liet de Leuvense professor Henri Velge, voormalig kabinetschef van Carton de Wiart en Theunis, weten dat hij niet zou ingaan op het aanbod om Minister van Financiën te worden.⁶⁶

Verbitterd begaf Paul van Zeeland zich maandagnamiddag naar het kasteel van Stuivenberg om de vorst zijn problemen voor te leggen. Robert Capelle schreef in zijn relaas dat koning Leopold van de formateur te horen kreeg dat hij, ontgoocheld door de onvoorziene problemen en de aanhoudende partijstrijd, van plan was om ontslag te nemen. Van Zeeland zou het volgende merkwaardige scenario hebben voorgesteld: na zijn ontslag zou de Koning een nieuwe formateur moeten aanduiden. Van Zeeland zou echter weigeren om in diens regering te stappen en zodoende heel het economisch herstelprogramma op de helling zetten. Daardoor zou heel het formatieproces geblokkeerd raken. Het Staatshoofd zou hem dan uiteindelijk terugroepen met het verzoek om met meer gezag t.o.v. de partijen een regering samen te stellen. De Koning keurde deze handelswijze volgens Capelle echter sterk af. Onder Leopolds invloed matigde van Zeeland zijn houding. Hij zou enkel met ontslag dreigen wanneer de onderhandelaars hun bezwaren nog langer zouden handhaven.⁶⁷

Het dreigement had blijkbaar succes. Na zijn terugkeer van het Paleis belegde de formateur een vergadering met Devèze, Bovesse, De Man, Spaak, Pouillet en du Bus, waar hij een globaal akkoord over de portefeuillevverdeling wist te bereiken. De Man ging dan toch akkoord met de voorgestelde portefeuille van Openbare Werken en Werkloosheidsbestrijding, zodat Van Isacker Minister van Economische Zaken kon blijven. Spaak nam genoegen met

^{66.} Volgens *La Libre Belgique* zouden Hoste en Velge weinig zin gehad hebben om zich te onderwerpen aan "socialistes extrémistes". De pers was niet op de hoogte van het aanzoek aan Sabbe en evenmin van dat aan Ingenbleek (zie verder). Deze gegevens werden op 27 maart door Léon Dens aan de leden van het Bestendige Comité van de Liberale Partij verstrekt. Notulen van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad, 27 maart 1935: PHC, *Fonds Liberale Partij*.

^{67.} Commandant Gierst aan Leopold III, 25 maart 1935, en relaas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4. In zijn memoires schrijft Capelle niets over van Zeelands oorspronkelijke plan. Het is niet uit te sluiten dat hij een en ander verzweg om van Zeeland, die op het moment van het verschijnen van het boek (in volle Koningskwestie) een vooraanstaande aanhanger was van Leopold III, niet in een slecht daglicht te plaatsen.

Verkeerswezen. Anderzijds werd aan de socialisten tegemoet gekomen door de Broqueville uit het kabinet te laten verdwijnen. Voor zijn vervanging werd een beroep gedaan op Cyrille van Overbergh, eveneens katholiek senator.

De vacante plaats voor Minister van Openbaar Onderwijs zou worden opgevuld door François Bovesse, die aldus het Ministerie van Justitie verliet.⁶⁸ Er werd een akkoord bereikt om dat departement dan toch aan een socialist toe te kennen. Gezien de weigering van Wauters moest immers nog een vijfde socialist in de regering worden opgenomen. En dat werd Eugène Soudan, hoogleraar aan de Rechtsfaculteit van de ULB, die naast Spaak al vanaf het begin kandidaat was geweest voor het Justitie-departement.

De door Velge geweigerde portefeuille van Financiën werd aangeboden aan de liberale senator Jules Ingenbleek, voormalig secretaris van Albert I, en mogelijk - zoals *De Standaard* vermoedde - ook aan de katholieke volksvertegenwoordiger Frans Brusselmans, waarmee van Zeeland een kort onderhoud had. Beiden weigerden, waarschijnlijk uit onvrede met de devaluatieplannen. Ten slotte werd dat departement op voorstel van Hymans, Bovesse en Devèze toegekend aan Max-Léo Gérard, de oud-kabinetschef van Albert I. Max-Léo was de tweelingbroer van Gustave-Léo Gérard van het Centraal Nijverheidscomité, en behoorde tot de conservatieve vleugel van de Liberale Partij. Zijn aanwezigheid op dit cruciale ministerie moest de burgerij, bevreesd voor de hervormingen van het "radicale" kabinet, geruststellen (Hymans, 1958, 736).⁶⁹ Gérard vormde aldus wel degelijk het tegengewicht voor De Man, maar stellen dat hij expliciet met dat doel voor ogen door van Zeeland in de regering was gehaald (zoals gesuggereerd in Taeda, 1935, 508 en Vanthemsche, 1980, 398-399), gaat voorbij aan het feit dat hij pas derde of vierde keus was. Er was nu enkel nog niemand om Minister van Buitenlandse Zaken te worden. Om het moeizaam opgebouwde evenwicht niet opnieuw te verstoren, nam van Zeeland dan maar zelf dit departement onder zijn hoede.

Daarmee leken de problemen van de baan. De katholieke en liberale onderhandelaars keurden de lijst goed, maar De Man en Spaak wilden eerst overleg gaan plegen met hun Partijbureau. Daar maakte Paul-Henri Spaak duidelijk

⁶⁸. Het is mogelijk dat van Zeeland dit departement voordien ook nog tevergeefs had aangeboden aan de liberaal Octave Dierckx, die even na Hoste werd geraadpleegd

⁶⁹. Zowel Velge als Brusselmans waren collega's van van Zeeland aan de School voor Politieke en Sociale wetenschappen in Leuven, zie Gerard, 1992, 53. Max-Léo Gérard was op het ogenblik van zijn benoeming de directeur-generaal van het amortisatiefonds van de openbare schuld. Gérard ging pas in op het aanbod nadat van Zeeland hem had verzekerd dat de effecten van de devaluatie (op de levensduurte) minimaal zouden zijn. Aantekeningen van M.L. Gérard over de regeringscrisis, 25 maart 1935: AR, *Archief Max-Léo Gérard*, nr. 66 "Participation au gouvernement 25/03/35-13/06/36".

dat hij de hem toegewezen portefeuille eigenlijk te mager vond. Het Bureau keurde uiteindelijk de lijst toch goed, weliswaar op voorwaarde dat Spaak ook het departement van PTT zou krijgen, en zond De Man, Spaak en Vandervelde erop uit om dit te bereiken. PTT was immers van groot belang voor de benoemingspolitiek, iets waar de socialisten zeker niet ongevoelig voor waren. Van Zeeland willigde dit verzoek in; de geplande fusie van PTT met Binnenlandse Zaken ging dus niet door.

Ondertussen was er toch nog een kink in de kabel gekomen. Van Overbergh was namelijk aan de formateur komen meedelen dat hij als anti-devaluationist onmogelijk kon toetreden tot de regering. En tegen de naam van d'Aspremont-Lynden werd beroep aangetekend – naar verluid door Frans Van Cauwelaert.⁷⁰ Van Zeeland zocht nog in aller ijf naar kandidaten om deze twee te vervangen. Maar om acht uur s' avonds trok hij toch al naar het Paleis om de goedkeuring te krijgen over de namen van de kandidaat-ministers die al vastlagen. In de persconferentie die daarop volgde kon de formateur triomfantelijk verklaren dat de kabinetsformatie zo goed als rond was. Op twee namen na waren alle functies ingevuld.

Als vervanger van d'Aspremont-Lynden op Binnenlandse Zaken werd uiteindelijk Charles du Bus de Warnaffe aangeduid. Het Ministerie van Landbouw, dat du Bus volgens van Zeelands oorspronkelijke lijst zou beheren, bleef daardoor in handen van de Gentse katholieke August De Schryver. Rond half tien kwam De Schryver zijn medewerking toezeggen, en de wissel werd even daarna goedgekeurd door de liberaal Bovesse en door de socialistische onderhandelaars (De Man, Spaak, Vandervelde). Zij gaven ook hun fiat aan de benoeming van Prosper Poulet als derde minister zonder portefeuille. Poulet kon maandagavond niet meer worden bereikt, maar dat weerhield van Zeeland niet om de kabinetsvorming daarmee als voltooid te verklaren. Omdat hij niet helemaal zeker was dat Poulet wel zou aanvaarden richtte hij zich al tot Romain Moyersoen met de vraag of hij minister zonder portefeuille zou willen worden bij een eventuele weigering van Poulet (Moyersoen, 1986, 236). De volgende ochtend stemde Poulet – volgens Ludovic Moyersoen op aandringen van Emile Vandervelde – echter in met van Zeelands aanbod (Moyersoen, 1946, 349).

⁷⁰. Dit gerucht werd opgevangen door Pierre Nothomb (1935, 433). Het is mogelijk dat Van Cauwelaert met dit manoeuvre wou bereiken dat August De Schryver, Minister van Landbouw in de regering-Theunis en lid van Van Cauwelaerts Vlaamse Kamergroep, alsnog in het kabinet zou worden opgenomen. De archieven van Van Cauwelaert (AMVC) en De Schryver (KADOC) bevatten hierover geen gegevens.

7. EEN KABINET VAN "NATIONALE VERNIEUWING"

Het nieuwe kabinet werd gepresenteerd als een regering "buiten de partijen" die zich in teamgeest kon wijden aan de nationale vernieuwing. Het was een nieuwe en jonge equipe, weliswaar aangevuld met drie "belle-mères" zonder portefeuille (Poulet, Hymans en Vandervelde).⁷¹ Als we deze drie niet meetellen, komen we aan een gemiddelde leeftijd van 46 jaar (Spaak was met zijn 36 jaar de jongste). De vijftienkoppige ploeg bestond voor één derde uit politici die nooit eerder het ministerambt hadden bekleed, en de meeste anderen hadden slechts weinig ministeriële ervaring. Desalniettemin was er een grote continuïteit: de helft van de ministers zetelde ook al in de regering-Theunis. De Schryver, Van Isacker en Devèze behielden hun departement; Bovesse, Rubbens, Hymans en du Bus kregen een nieuwe plaats toegewezen. De sprong die zij maakten van deflatie- naar devaluatiepolitiek ontflokte bij critici de opmerking dat machtsgeilheid hen had doen overlopen naar het andere kamp. Van Isackers repliek hierop was dat zij geen bocht hadden gemaakt maar hadden ingezien dat er, na het vruchteloos uitproberen van een deflatiepolitiek, nood was aan "sterkere maatregelen". Hun doel was en bleef volgens hem het redden van de Belgische economie (Van Isacker, 1953, 185-186).

Het nieuwe kabinet kwam ook radicaal over: niet alleen bevatte het vijf socialisten (Delattre, De Man, Soudan, Spaak, Vandervelde) en drie christendemocraten (Poulet, Rubbens, Van Isacker), maar ook onder de andere politici zaten verscheidene hervormingsgezinden. De liberaal Bovesse kwam uit de progressieve vleugel van zijn partij. De katholieken De Schryver en du Bus de Warnaffe werden weliswaar als "conservateurs" aangeduid, maar zaten sociaal- economisch op de golfnengte van van Zeelands reformisme. Devèze bekleedde in de liberale partij bovendien een tussenpositie, zodat het enige behoudsgezinde tegengewicht in de regering eigenlijk moest komen van Hymans en Gérard. Als we de balans opmaken komen we bijgevolg tot de verhouding van twaalf hervormings- en twee behoudsgezinden, en één politicus in een middenpositie. Dit kabinet was met andere woorden een stuk radicaler dan de regering-Poulet-Vandervelde.⁷²

Het zou echter verkeerd zijn om daaruit af te leiden dat de socialisten het kabinet zouden domineren, zoals in sommige kranten werd beweerd (zie o.m.

⁷¹. Zie het overzicht van de samenstelling in bijlage.

⁷². Höjer spreekt van tien "democraten" op vijftien ministers. Hij rekende nl. De Schryver en du Bus tot het behoudsgezinde blok (Höjer, 1946, 241).

La Métropole en *L'Etoile Belge*, 26 maart 1935). Zij hebben immers belangrijke toegevingen moeten doen. De katholieken en liberalen waren erin geslaagd om de socialisten af te houden van cruciale ministeries als Economie, Financiën en Binnenlandse Zaken. Door Gérard als Minister van Financiën te betrekken bij de geplande structurele hervormingen werd bovendien verhinderd dat De Man vrij spel zou krijgen. De prijs voor dit evenwicht was evenwel een gebrek aan slagkracht.⁷³

TABEL 1: PARTIJPOLITIEKE EN REGIONALE VERHOUDINGEN IN DE REGERING-VAN ZEELAND I

	<i>Katholieken</i>		<i>Socialisten</i>	<i>Liberalen</i>	<i>Onafh.</i>
	<i>christ.-dem.</i>	<i>conserv.</i>			
VL.	Van Isacker Rubbens Pouillet	De Schryver	De Man Soudan		
BR.		du Bus	Vandervelde Spaak	Hymans Gérard Devèze	van Zeeland
W.			Delattre	Bovesse	

Dat de regering een Vlaams overwicht kende, zoals Höjer schrijft (1946, 241-242), moeten we relativëren. Van de vijftien ministers waren slechts zes Vlaming. Daaronder bevonden zich weliswaar vier flaminganten (de drie christendemocraten en August De Schryver), wat meer was dan in de voorgaande regeringen. Anderzijds hielden de Vlamingen De Man en Soudan zich afzijdig in de taalstrijd (Soudan drukte zich bij voorkeur in het Frans uit). Alle anderen waren Franstalig, met Delattre en Bovesse als vertegenwoordigers van de wallingantische beweging.⁷⁴

⁷³. Zie voor het conflict tussen De Man en Gérard: De Man, 1941, 249-251; Vanthemsche, 1982, 339-389.

⁷⁴. Ook Brusselaar Gérard (afkomstig uit Luik) moeten we eigenlijk als wallingant beschouwen. Zie hierover ook Wils, 1989, 22. We weten dat koning Leopold geïnteresseerd was in de geografische samenstelling van de regering. Baron Capelle stelde ten gerieve van de vorst steeds lijstjes op met de afkomst van de ministers en met de verhouding tussen volksvertegenwoordigers en senatoren. Er zijn ons echter geen gevallen bekend waarbij Leopold III optrad om die proporties te wijzigen.

Zoals de gewoonte vereiste, schreef koning Leopold een toespraak naar aanleiding van de eedaflegging van de nieuwe ministers. We merken hoe Leopold in een eerste kladversie impliciet zijn ergernis over de obstructiepolitiek van de partijen bij de verdeling van de portefeuilles uitsprak, door de *ministers* te feliciteren omdat zij uiteindelijk het nationaal belang boven dat van hun partijen hadden gesteld. Hij streepte nadien echter deze regels door en schreef een meer genuanceerde zin. In deze verbeterde versie, die de vorst op 26 maart uitsprak, prees hij ditmaal de *politieke partijen* omdat zij bereid waren "*de placer l'intérêt national au-dessus de tout autre*". Met andere woorden, de politieke partijen werden nu gelooft i.p.v. gelaakt.⁷⁵

De Belgische pers onthaalde de nieuwe regering met weinig enthousiasme. De meest positieve reacties kwamen uit socialistische hoek, maar *Le Peuple* moest toch vaststellen dat de BWP weer in de regering werd gehaald om de bressen te dichten die door de anderen waren gemaakt. De katholieke en liberale kranten hekelden vooral de onduidelijkheid over het programma en het gebrek aan inspraak van de parlementaire fracties. De reacties varieerden van ontgoocheling (*La Nation Belge*) tot woede (*La Métropole*). De geruchten dat de regering uit zou zijn op een devaluatie deden zowel *De Standaard* als *La Métropole* de rechterzijde oproepen tot het voeren van een harde oppositie. Laatst genoemde krant nam het niet dat de toekomst van het land in de handen werd gelegd van een man die zijn heil zocht bij "revolutionairen van extreem-links". Ook de andere commentaren toonden niet erg veel vertrouwen in de premier, al bleven zij meestal beperkt tot opmerkingen over zijn politieke onervarenheid (bv. *La Dernière Heure*). Verschillende bladen hadden geen goed oog in de aanwezigheid van De Man en Spaak in het kabinet, en *De Standaard* vreesde dat met de aanwezigheid van du Bus de Warnaffe op Binnenlandse Zaken de taalwetten compleet zouden worden verwaarloosd. De benoeming van Gérard op het Departement van Financiën lokte dan weer euforische reacties uit in *L'Echo de la Bourse*. De ministers zonder portefeuille werden door *La Libre Belgique* beschreven als de melancholieke vertegenwoordigers van een oude generatie, maar *La Nation Belge* erkende dat zij noodzakelijk waren om de steun te verzekeren van de subgroepen die achter hen stonden.

Op het Bureau van de BWP, dat nochtans permanent was gebriefd over de onderhandelingen, werd de socialistische delegatie dinsdag (26 maart) berispt omdat zij had nagelaten het Bureau op de hoogte te brengen van de laatste

⁷⁵. Concept van de toespraak van de Koning tot de nieuwe ministers, z.d.; definitieve versie van de toespraak tot de nieuwe ministers, 26 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, bijlagen bij het relaas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle.

wijzigingen op maandagavond. Ondanks de kritiek van o.a. de Henegouwse vakbondsleider Van Walleghem op de Vlaams-Waalse verhouding in de regering en op het devaluationistische programma, heerste er toch tevredenheid over het kabinet.⁷⁶

Die dinsdag vergaderden ook de Rechterzijden van Kamer en Senaat afzonderlijk over de nieuwe regering. Pouillet verduidelijkte voor de Kamerfractie het vooropgestelde monetaire beleid, maar de mist daarrond werd toch niet volledig opgehelderd. Wanneer hij zei dat de regering alles zou doen om de frank niet verder te laten zakken, bedoelde hij dat de Belgische munt zou worden gestabiliseerd op haar reeds gedevalueerde waarde (zie hoger). Het was echter niet dit programmapunt dat de meeste commotie veroorzaakte. De lange exposés van Ignace Sinzot en Henri Jaspar waren in de eerste plaats een aanklacht tegen het feit dat de Rechterzijde niet eerder was geraadpleegd, in tegenstelling tot het Bureau van de BWP dat voortdurend van de onderhandelingen op de hoogte werd gehouden. Van Zeeland had in hun ogen de Rechterzijde links laten liggen en in de eerste plaats geluisterd naar de socialistische bekommernissen. Het kon dan ook niet anders dan dat dit de regering van het Plan van de Arbeid zou worden. Frans Van Cauwelaert nam de verdediging van het kabinet op zich: "*Het gaat niet om het Plan van De Man maar om het Plan van van Zeeland.*" Ook op de vergadering van de Rechterzijde van de Senaat, waar Segers de grote lijnen van het regeringsprogramma uiteenzette, kon het nieuwe kabinet op weinig geestdrift rekenen, al waren de meesten het er intussen over eens geraakt dat deze formule waarschijnlijk de minst slechte oplossing was.⁷⁷ De belangrijkste pleidooien ten voordele van de regering kwamen van Pierlot en Rutten. De verdeeldheid in de beide parlamentsfracties kwam tot uiting doordat er een vertrouwensstemming over de regering werd gehouden, wat sedert de regering Pouillet-Vandervelde niet meer was voorgekomen. Zowel in de Kamer- als in de Senaatsfractie stemde slechts een kleine meerderheid voor de regering (*De Standaard, La Nation Belge*, 27 maart 1935; Gerard, 1985, 410).

Even later viel gelijkaardige kritiek te horen op het Hoofdbestuur van het ACW. Het protest tegen de benoeming van socialisten op (reeds jarenlang

⁷⁶ Notulen Bureauvergadering BWP, 26 maart 1935: AMSAB, *BWP-Algemene Raad/Bureau*, 1935, 175. Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg Delattre zou in zijn memoires later toegeven dat het sociaal programma van de regering-van Zeeland veel te mager was. De BWP had volgens hem te zeer alle heil verwacht van het stopzetten van de verfoeide deflatiepolitiek en het doorvoeren van een devaluatie (Delattre, 1957, 152).

⁷⁷ Dit in tegenstelling tot de aanvankelijk uitgesproken voorkeur voor een liberaal-katholieke coalitie, zie hoger.

christen-democratische) ministeries als Openbare Werken en Sociale Voorzorg, en tegen het laattijdig betrekken van de christen-democratische groep bij de besprekingen, woog echter niet op tegen de globale tevredenheid met het programma (*De Standaard*, 27 maart 1935). Dat kwam doordat Philip Van Isacker, niet erg gerust in de steun voor de regering, eerder van Zeeland al eens een uiteenzetting over zijn programma had laten geven voor een groep christen-democratische leiders en de meesten toen al voor het programma had weten te winnen (Van Isacker, 1953, 184-185; Gerard, 1985, 409-410).

Het directiecomité van de *Federatie van Katholieke Kringen en Kiesverenigingen* sprak zich op haar bijeenkomst van 27 maart niet uit voor of tegen de regering, maar riep wel op tot extreme waakzaamheid. De Katholieke Unie zou er namelijk over moeten waken dat alles in het werk zou worden gesteld om de frank te verdedigen, en dat de socialistische invloed op de machtsuitoefening zou worden beperkt (Nothomb, 1935, 435).

De vergadering van de liberale senatoren en volksvertegenwoordigers op 26 maart stond eveneens in het teken van het voorbehoud t.a.v. het nieuwe kabinet. Hier was nu wel de devaluatie het grote discussiepunt. Over de formule van nationale unie heerste evenwel een consensus. Uiteindelijk stemde een nipte meerderheid voor de regering, mits de voorwaarde dat die alle maatregelen zou nemen om de frank te beschermen (*L'Etoile Belge*, 27 maart 1935). Een dag later uitte ook het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad kritiek op de geheimzinnige waas rond het economische programma. De aanwezigheid van Spaak en De Man in het kabinet en de plannen voor de instelling van een bankcontrole konden nog enigszins worden getolereerd, maar de angst voor een devaluatie vergrootte het wantrouwen. Ondanks protest van Bovesse en Devèze en ondanks het rampenscenario dat Jaspar voorspiegelde wanneer het kabinet geen meerderheid zou verwerven, nam het Comité een motie aan waarin de liberale mandatarissen werden opgeroepen

“pour soutenir le cabinet van Zeeland si son programma comporte le maintien légal du franc à sa parité-or actuelle.”⁷⁸

Nadat van Zeeland de uitslag te horen kreeg van de stemmingen op deze katholieke en liberale vergaderingen, had hij niet veel vertrouwen meer in het vonnis dat het parlement nog over de regering moest uitspreken. Hij wilde

⁷⁸. Notulen van het Bestendige Comité van de Liberale Landsraad, 27 maart 1935: PHC, Fonds Liberale Partij.

daarom de parlementaire groepen vooraf duidelijk maken dat hij zijn ontslag zou indienen indien zij hem niet met een grote meerderheid zouden steunen. In een telefonisch gesprek op 27 maart werd hij door Capelle aangemaand om niet te hard van stapel te lopen. Capelle zei hem ervan overtuigd te zijn dat de fracties zonder veel problemen voldoende steun zouden geven eens het regeringsprogramma zou zijn voorgesteld.⁷⁹

8. DE STEMMING IN KAMER EN SENAAT

Op 29 maart las premier van Zeeland in de Kamer het programma voor. Het was pas op dat moment dat er definitief duidelijkheid kwam over de monetaire plannen van de regering: er werd een muntontwaarding van maximum 30 procent vooropgesteld. De vrees van velen werd hierdoor bewaarheid. Van Zeeland motiveerde deze maatregel opnieuw door te stellen dat de regering zich door de instelling van de wisselcontrole voor een feitelijke waardevermindering bevond. De premier stelde zichzelf voor als een voorstander van de goudstandaard die de devaluatie nog steeds zag als een kwaad. Maar er viel volgens hem op dat moment niet meer te kiezen, want het kwaad was reeds geschied.⁸⁰

Dat de premier uiteindelijk een meerderheid zou weten te verwerven voor het doorvoeren van de devaluatie, terwijl voordien nog alle partijen zich voor het behoud van de munt hadden uitgesproken, was voornamelijk te danken aan deze voorstelling van zaken. Een jaar later zou van Zeeland echter toegeven dat deze stelling niet helemaal correct was: er was op dat moment eigenlijk nog geen feitelijke devaluatie. De maatregel werd evenwel noodzakelijk geacht om economische en financiële redenen (Henau, 1992, 256).

Omdat van Zeeland nog steeds ongerust was over de afloop van de stemming, zei hij op het einde van zijn rede dat hij geen genoegen nam met een gewone parlementaire meerderheid, maar een meerderheid binnen elk van de fracties der traditionele partijen beoogde (PHK, 29 maart 1935, 698). Zonder twijfel wilde hij daarmee zijn kabinet een grotere legitimiteit geven, maar het lijkt erop dat hij deze methode eveneens gebruikte in functie van het overhalen van de twijfelende katholieken en liberalen. De meesten onder hen wilden immers hoogst waarschijnlijk van Zeeland niet doen vallen, maar wilden ook

⁷⁹. R. Capelle aan Leopold III, 27 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, map "Pendant la crise".

⁸⁰. PHK, 29 maart 1935, 688-689 en 694-695.

niet persoonlijk de verantwoordelijkheid dragen voor het opleggen van een onpopulaire maatregel als de devaluatie.⁸¹

De regeringsverklaring wekte heel wat tumult op in conservatieve milieus. Politici van zowel linker- als rechterzijde, die op de bijeenkomsten van hun parlementaire groepen nog hun vertrouwen hadden gegeven aan het kabinet, deinsden terug nu in niet mis te verstane bewoordingen de muntontwaarding werd vooropgesteld. De devaluatie stond bovendien niet alleen, maar was ingebed in een geheel van overheidsingrijpen in de economie (bv. de instelling van een bankcontrole, de oprichting van een centraal hypothecair instituut, het voeren van een programma van openbare werken). De regering maakte ook haar intentie bekend om de bevoegdheden van de paritaire commissies uit te breiden en om de Sovjetregering te erkennen, en op de koop toe vroeg van Zeeland meteen voor een jaar bijzondere machten (PHK, 29 maart 1935, 688-698). Het leek voor velen een bijzonder gevaarlijk experiment om een kabinet met zo'n ingrijpend programma met bijzondere machten te bekleden. Het debat dat zich in Kamer en Senaat afspeelde werd door Carl-Henrik Højer omschreven als een conflict tussen voor- en tegenstanders van de geleide economie (1946, 242-243), en daar kwam het in grote lijnen inderdaad op neer. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat bijvoorbeeld ook niet alle socialisten tevreden waren met het programma dat volgens sommigen niet nauw genoeg aansloot bij het Plan van de Arbeid of te weinig sociale klemtonen had. Zij zouden bij de stemming echter de partijtucht laten doorwegen.⁸²

Wanneer de leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers in de nacht van 29 op 30 maart hun stem uitbrachten, bleek dat van Zeeland zich niet ten onrechte zorgen had gemaakt. De katholieke rangen telden slechts evenveel voor- als tegenstemmers, terwijl een kleine meerderheid der liberalen haar wantrouwen uitsprak (PHK, 29 maart 1935, 752, zie tabel 2). De regering had haar meerderheid (107 op 173) maar weten te verwerven doordat – op drie onthoudingen na – alle socialisten voor van Zeeland hadden gestemd. Dat zwakke resultaat mogen we niet uitsluitend zien als het gevolg van het wantrouwen t.o.v. het programma, want zonder twijfel heeft ook de wrevel

⁸¹. Dit laatste wordt trouwens bevestigd door de getuigenis van Philip Van Isacker. Verschillende katholieken brachten volgens hem om deze reden wel een negatieve stem uit, maar kregen daarvan al snel spijt, en beloofden dan mondeling hun trouw aan de regering. Van Isacker, 1953, 190.

⁸². Zie ook het interessante ooggetuigenverslag van de regeringsverklaring in Daye, 1939, 159-162; en het verslag van de debatten die daarop volgden in Van Isacker, 1953, 188-190.

over het gebrek aan inspraak bij de totstandkoming van het kabinet meegespeeld.⁸³

TABEL 2 RESULTATEN VAN DE STEMMING IN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS OP 29 MAART 1935

	+	-	o	totaal
Katholieken	31	31	9	71
Liberalen	10	12	-	22
Socialisten	66	-	3	69
Andere	-	11	-	11
Totaal	107	54	12	173

Diezelfde nacht nog riep van Zeeland een buitengewone Ministerraad bijeen, waar hij zijn voornemen bekend maakte om af te treden. Hij had immers niet de door hem vereiste meerderheid binnen elke fractie weten te behalen. Het massale socialistische vertrouwen was daardoor eerder een hindernis dan een steun voor het kabinet. Zijn collega's drukten hem op het hart aan te blijven. Max-Léo Gérard noemde drie redenen om niet af te treden: ten eerste had er wel degelijk een meerderheid voor de regering gestemd (de grondwet erkende geen partijen), ten tweede was de oppositie slechts van tijdelijke aard (zo had oppositievoerder Janson hem zelf gezegd), en ten slotte zou het aftreden het land in de politieke en monetaire chaos storten. De premier stemde uiteindelijk toe om eerst de stemming in de Senaat af te wachten, waarvoor de katholieke en liberale ministers hem een gunstigere uitslag beloofden.⁸⁴

Volgens de socialist Louis Piérard heeft ook koning Leopold er bij van Zeeland op aangedrongen om nog te wachten met zijn ontslag (Piérard, 1935, 89). De povere uitslag van de Kamerstemming had immers ook in het Paleis ongerust-

⁸³. Over de ontevredenheid binnen de fracties, zie *L'Etoile Belge*, 27 maart 1935 en Nothomb, 1935, 434-435. Voor een diepgaander onderzoek naar het stemgedrag van de katholieke volksvertegenwoordigers: Gerard, 1985, 410-413. Dat - zoals deze schrijft - van Zeeland had kunnen rekenen op de steun van de liberalen is dus niet correct, en ook zijn weergave van de stemverhoudingen binnen de Katholieke Partij klopt niet. Ook bij Van Isacker (1953, 190) en B. Henau (1992, 257) staan foute cijfers. De juiste getallen werden al gepubliceerd in Gerard, 1994, 104.

⁸⁴. Aantekeningen van M.L. Gérard bij de Ministerraad van 30 maart 1935: AR, *Archief Max-Léo Gérard*, nr. 66, "Participation au gouvernement 25/03/35-13/06/36"; Van Isacker, 1953, 190-191. Van deze vergadering, die overigens geen officieel nummer draagt, bestaan geen notulen.

heid doen ontstaan. De Koning wilde ten alle prijze vermijden dat de periode van instabiliteit van het land nodeloos zou worden verlengd door het aftreden van premier van Zeeland. Wellicht achtte hij het ook belangrijk dat de regering genoeg slagkracht zou krijgen, wat moeilijk zou worden wanneer zij op zo'n onevenwichtige meerderheid moest steunen. Verscheidene bronnen melden dat de Koning een betere uitkomst wou verzekeren door via Charles de Broqueville druk uit te oefenen op de katholieke senatoren (Taeda, 1935, 511; Piérard, 1935, 89; Höjer, 1946, 243; Jaspar, 1968, 115).⁸⁵

Pierre Nothomb schreef dat het aanzienlijk betere resultaat van de vertrouwensstemming in de Senaat enkel te danken was aan de "kalme en beminnelijke autoriteit" waarmee van Zeeland op alle opmerkingen van de senatoren had geantwoord (Nothomb, 1935, 439). De interventies van de katholieke en liberale ministers en van graaf de Broqueville zullen echter meer hebben bijgedragen tot deze uitslag. En als het waar is wat Albert Edouard Janssen in augustus 1935 aan Gérard vertelde, dan zou van Zeeland enkel aan zijn meerderheid geraakt zijn door in de wandelgangen maatregelen te beloven ten voordele van de spaarders van de Algemene Bankvereniging.⁸⁶ De regering bekwam in de Senaat 110 voor- en slechts 20 tegenstemmen (*PHS*, 30 maart 1935, 367, zie tabel 3). Er was echter weer geen meerderheid binnen de liberale fractie, maar het feit dat ditmaal zelfs radicale tegenstanders van de devaluatie als Jules Ingenbleek hun vertrouwen schonken aan van Zeeland duidt toch op een vooruitgang tegenover de stemming bij de liberale Kamerleden. Van Zeeland heeft zijn dreigement van af te treden bij het gebrek aan een meerderheid binnen elke fractie dan ook niet uitgevoerd.

TABEL 2 RESULTATEN VAN DE STEMMING IN DE SENAAT OP 30 MAART 1935

	+	-	o	totaal
Katholieken	44	11	16	71
Liberalen	8	9	3	20
Socialisten	58	-	-	58
Totaal	110	20	19	149

⁸⁵. Over de opdracht die de Broqueville van de Koning zou hebben gekregen is echter geen enkele aanwijzing terug te vinden in de stukken op het AKP, noch in het archief-de Broqueville (AR).

⁸⁶. Relas van Gérard over zijn onderhoud met A.E. Janssen, 19 augustus 1935: AR, *Archief Max-Léo Gérard*, nr. 67. De betreffende passage wordt ook geciteerd in Vanthemsche, 1980, 402.

Hiermee was de regering-van Zeeland definitief gelanceerd. Tijdens haar ambtstermijn kon zij weliswaar bogen op een ruimere steun dan zich bij de vertrouwensstemming had afgetekend, maar toch moest zij blijven afrekenen met de oppositie van conservatieven van de rechter- en de liberale linkerzijde. Het katholieke verzet tegen de regering-van Zeeland werd geleid door Henri Jaspar, de liberale oppositie door Paul-Emile Janson. Doordat het parlement de regering echter voor een jaar bijzondere machten had toegekend, had deze oppositie weinig kans om in te grijpen. Belangrijker zou de oppositie binnen het kabinet worden. Dat ondanks het radicale programma en de aanwezigheid van de vader van het Plan van de Arbeid in de regering bijvoorbeeld de *Office de Redressement Economique (OREC)* nooit veel slagkracht zou krijgen, had alles te maken met de permanente tegenwerking van M.L. Gérard (zie De Man, 1941, 249-251 en Vanthemsche, 1982, 361-367). Het bewijst dat de verdeling van de portefeuilles inderdaad veel belangrijker is het programma. Elke nieuwe beslissing die door het kabinet wordt getroffen is daardoor in feite een nieuwe stap in de regeringsvorming.

9. BESLUIT

De kabinetsformatie is een proces waarin diverse actoren een belangrijke rol spelen. Bij wijze van besluit zullen wij hier de inbreng van de belangrijkste medespelers in de vorming van de regering-van Zeeland even afzonderlijk belichten. Eerst staan wij echter nog eens even stil bij de context, het veld waar de spelers optreden.

Op het ogenblik van het aftreden van de regering-Theunis bevond het land zich in een zware crisis. Door de falende deflatiepolitiek zat de Belgische economie aan de grond en was de druk op de frank ondraaglijk geworden. De instelling van de wisselcontrole was het optrekken van de handrem om de losgeslagen wagen te stoppen. Het was een paniecreactie om de kapitaalvlucht en de speculatie tegen de frank te vermijden, en het enige alternatief waarmee een muntdepreciatie leek vermeden te kunnen worden. Ironisch genoeg zou nadien blijken dat enkel een reële devaluatie de wisselcontrole kon ongedaan maken. Zo werd de situatie althans door van Zeeland en geestverwanten voorgesteld. Voor de meeste politieke en economische prominenten, die bleven vasthouden aan de pariteit van de Belgische munt, leidde dit tot een vaststelling. Zij werden gerustgesteld door gouverneur Franck, die een devaluatie niet nodig achtte. Franck weigerde echter elke regeringsverantwoordelijkheid. Van de verwarring maakte van Zeeland gebruik om de Koning en een groot deel van de politieke klasse voor zijn interpretatie van de feiten en zijn oplossing te winnen. Ondertussen zat het land echter met een ontslagnemende regering op een chaotisch moment met een gevaarlijke muntpositie. België was een schip zonder kapitein in een woeste storm. Er dienden snel cruciale

beslissingen te worden genomen. In deze context was het noodzakelijk dat de regeringsvorming in een zo kort mogelijke tijdsspanne zou slagen, maar ook dat de nieuwe regeringsleider op voldoende steun zou kunnen rekenen om fundamentele beslissingen te nemen. Elk uitstel zou een verdere verzwakking van het land betekenen.

1) *Het Staatshoofd*

Leopold III was nog een jonge Koning met weinig ervaring. Het was nog maar een jaar geleden dat hij de troon had bestegen na het onverwachte overlijden van zijn vader. Dat gebrek aan ervaring vulde hij aan door zich te laten leiden door de raad van meer bedreven personen. Aan het hof had vooral Wodon, de liberale kabinetschef die Leopold van zijn vader had overgeërfd, een grote invloed op de Koning.⁸⁷ Merk bijvoorbeeld hoe de Koning pas overging tot de aanduiding van Paul van Zeeland tot formateur nadat Wodon had toegegeven dat dit het enig overblijvende alternatief was. Leopold liet zich in deze kabinetscrisis ook in sterke mate leiden door de raadgevingen die hij kreeg in de consultatieronde. Gezien de complexiteit van de politieke en economische crisis waarin het land was verzeild, besloot de Koning trouwens een zeer breed scala aan politici en sociaal-economische specialisten te raadplegen.⁸⁸ In totaal consulteerde hij 26 mensen, een recordaantal dat nadien enkel nog werd verbroken door de 31 raadplegingen na de ophefmakende verkiezingen van 1936.

De Koning had de macht en de mogelijkheid om een formateur naar eigen voorkeur aan te duiden en hem persoonlijke richtlijnen op te leggen over de samenstelling van het kabinet en het programma. Leopold III volgde echter nauwgezet de raad die hem in de audiënties werd verstrekt. Uit die consultaties kwam naar voren dat de regeringsdeelname van de BWP noodzakelijk was om de economische crisis met de nodige krachtadigheid te kunnen bestrijden. Wodon dacht daar anders over, maar zijn mening moest wijken voor de wil van vrijwel alle geraadpleegden. Het was niet de eerste keer dat de vorst op deze noodzaak werd gewezen. Daarom had hij reeds tijdens de regeringscrisis van november 1934 (tevergeefs) geprobeerd om Vandervelde tot de regeringsdeelname te overtuigen, en in januari 1935 Theunis gevraagd zijn kabinet met socialisten uit te breiden. Om de crisis niet opnieuw te laten

⁸⁷. Leopolds secretaris Capelle hield zich meer op de achtergrond en zou pas na het verdwijnen van Wodon in 1938 een belangrijke - en volgens sommigen nefaste - invloed gaan uitoefenen op Leopold III.

⁸⁸. Achille Delattre schreef dat hij - in tegenstelling tot wat hij had verwacht - werd geraadpleegd door een timide en op advies wachtende vorst (Delattre, 1957, 146).

aanslepen aarzelde de Koning deze keer niet om druk uit te oefenen op partijleider Vandervelde.

Omdat Theunis het vaakst werd genoemd in de consultaties en daarenboven een ervaren staatsman was, probeerde de vorst hem opnieuw aan het hoofd van een kabinet te krijgen. Mogelijk werd de functie van informateur daarbij geïntroduceerd als een omweg leidende naar dit doel. Na Theunis' weigering deed de Koning een beroep op Tschoffen, die ook door verscheidene raadgevers was genoemd. Paul van Zeeland, wiens naam ook enkele keren werd vermeld, kwam vooralsnog niet in aanmerking omdat vrijwel alle geconsulteerden een devaluatie afwezen. Om die reden verzocht de Koning na de weigering van Theunis en Tschoffen de gouverneur van de Nationale Bank om een kabinet te vormen, echter opnieuw zonder succes. Pas nadat Theunis zowel Leopold III als Wodon had duidelijk gemaakt dat vertegenwoordigers van de drie partijen hun vertrouwen hadden gesteld in van Zeeland en hen ervan had overtuigd dat die man het enig overblijvende alternatief was, werd deze jonge economist aangeduid tot formateur. Deze aanstelling deed in verscheidene conservatieve middens de indruk ontstaan dat de Koning te zeer voorstander was van Paul van Zeeland en zijn devaluatiepolitiek, en hem a.h.w. aan het land had opgedrongen. Jules Ingenbleek, de liberale oud-secretaris van Albert I, verwoordde persoonlijk dit verwijt aan Capelle.⁸⁹ Wij weten nu echter dat de Koning zich slechts ten node naar van Zeeland keerde na herhaald aandringen van zijn informateur en na uitproberen van diverse alternatieven.

Vanuit zijn streven naar stabiliteit probeerde Leopold III Georges Theunis te overtuigen om aan te blijven als Eerste Minister, probeerde hij tijdens de formatieonderhandelingen te vermijden dat van Zeeland ontslag zou nemen, zou hij ook interfereren om het kabinet een betere score te verzekeren bij de vertrouwensstemming in de Senaat. Voor de rest hield de Koning zich bij de samenstelling van de regering op de achtergrond. Hij werd wel permanent op de hoogte gehouden door de formateur, maar in tegenstelling tot latere kabinetformaties heeft Leopold III hier nergens exclusieven tegen bepaalde ministers uitgesproken, noch bepaalde ministers opgedrongen.

De moeilijkheden die van Zeeland ondervond bij het afwegen van de partijinvloeden hebben de Koning zonder twijfel zeer geërgerd. Toch liet hij het na om de politieke leiders expliciet te kapittelen, wat hij wel zou doen tijdens de regeringscrisis van mei-juni 1936. Enkel in zijn toespraak tot de nieuwe ministers wilde hij aanvankelijk de politieke partijen berispen, maar die tekst werd door een kleine ingreep sterk afgezwakt. We mogen niet uit het oog verliezen dat de houding van Leopold t.o.v. de politieke partijen mede werd

⁸⁹. R. Capelle aan Leopold III, 28 maart 1935: AKP, *Secretariaat Leopold III (Capelle)*, XIV/4, map "Pendant la crise".

bepaald door externe bronnen. De telegrammen van allerlei verenigingen en personen en de kranteartikels die de Koning (als naar gewoonte) dagelijks door zijn kabinet kreeg voorgelegd, bevatten tijdens de regeringscrisis immers tal van verwijten aan de partijen en oproepen aan de vorst om nu eens eindelijk orde op zaken te stellen. Opmerkelijk was ook het pleidooi dat Frans Van Cauwelaert bij zijn consultatie op 20 maart 1935 hield voor een *Gouvernement du Roi*. Hij ijverde voor het opnieuw rechtstreeks benoemen van de ministers door de Koning, zonder enige afhankelijkheid van het parlement. De vertrouwensstemming moest in dat opzicht worden afgeschaft; de regering zou enkel nog kunnen worden omvergeworpen door een expliciete *wantrouwensstemming*.⁹⁰ De – al dan niet correcte – gedachte dat de bevolking op hem rekenende om de politieke partijen te beteugelen, gepaard gaande met de invloed van de “orleanistische” ideeën van onder meer Wodon en Van Cauwelaert, zal Leopold waarschijnlijk in niet geringe mate hebben beïnvloed in zijn autoritarisme dat de volgende jaren sterk zou toenemen.⁹¹

2) De informateur

Georges Theunis beschouwde zijn politieke rol als uitgespeeld. Hij had heel wat vijanden gemaakt, zijn deflatiepolitiek had het land enkel dieper in het economische moeras doen zinken en hij achtte zichzelf niet geschikt om het daar weer uit te halen. Hij ruimde plaats opdat een nieuwe economische politiek zou kunnen worden doorgevoerd. Theunis was er op het moment van zijn ontslag van overtuigd dat een muntdepreciatie onvermijdelijk was geworden. Zijn aanvankelijk pessimisme over de gevolgen van deze maatregel voor de Belgische economie zou hij echter tijdens de informatiebesprekingen afwerpen (Van Isacker, 1953, 183). De enige man die de devaluatie met succes zou kunnen doorvoeren was volgens hem Paul van Zeeland. Theunis liet zich dan ook niet via een informatieopdracht weer op de sporen van het formauteurschap zetten, maar maakte integendeel van deze bemiddelende rol gebruik om de kandidatuur van Paul van Zeeland te promoten. Heel de informatie-ronde lijkt er dan ook op gericht geweest te zijn om de politici en het Staatshoofd voor van Zeeland te winnen. De uiteenzetting die de vice-gouverneur van de Nationale Bank in het kader van de informatiesessies deed voor

⁹⁰. Relas van de regeringscrisis van maart 1935 door baron Capelle: AKP, *Secretariaat van Leopold III (Capelle)*, XIV/4.

⁹¹. Zie o.a. de berichtgeving in *L'Indépendance*, *L'Etoile Belge*, *Le Bien Public*, *La Journée Financière*, *La Gazette*; brieven en telegrammen aan koning Leopold III, 21-27 maart 1935: AKP, *Archief van het Kabinet van Leopold III*, 1306. Over het denkbeeld van de orleanistische monarchie bij Wodon e.a., zie Velaers en Van Goethem, 1994, 74-77. Over het ingrijpen van Leopold III in latere regeringsvormingen, zie Bracke, 1995.

vertegenwoordigers van de drie partijen was een belangrijk ogenblik in de kabinetsvorming. Het is toen dat het doel van de informatieopdracht, nl. het construeren van een consensus over een politiek om uit de economisch-monetaire crisis te raken, werd bereikt.

3) *De formateur*

Het was allesbehalve een uitgemaakte zaak dat Paul van Zeeland de nieuwe formateur zou worden. Hij had weliswaar een ontwerp-regeringsprogramma klaar, maar dit was een vrij goed bewaard geheim. Dat zijn naam enkele keren werd genoemd tijdens de koninklijke consultaties zou er nochtans op kunnen wijzen dat reeds meerdere mensen notie hadden van zijn plan. Echter, zonder de weigering van de drie eerder aangesproken politici of de aanhoudende promotie van van Zeeland door Theunis, zou hij in 1935 nooit premier geworden zijn.

De vraag stelt zich hier of Paul van Zeeland wel van plan was om regerings-leider te worden. Tijdens de kabinetscrisis zou hij Philip Van Isacker hebben toevertrouwd dat hij Theunis het meest geschikt achtte voor die functie (Van Isacker, 1953, 184). We betwijfelen echter sterk of het economisch programma dat van Zeeland samen met De Man had uitgewerkt (op een moment dat Theunis volop de deflatiepolitiek voortzette) bedoeld was voor een regering-Theunis. Ons inziens moet van Zeelands uitspraak dan ook worden geïnterpreteerd als een uiting van zijn achting voor Theunis. Dat van Zeeland wel degelijk uit was op het formateurschap blijkt niet alleen uit zijn onmiddellijke aanvaarding van het aanbod van de Koning, maar ook uit het feit dat hij op dat moment reeds een ontwerp voor de samenstelling van zijn kabinet klaar had, en uit het scenario dat hij aan de vorst voorlegde toen de regeringsvorming in een impasse was geraakt: in geen geval zou hij in het kabinet van een andere formateur stappen. Van Zeeland wilde dus wel degelijk regerings-leider worden en werd in dat streven gesteund door De Man, Theunis en (in een later stadium) Bovesse.

Van Zeeland toonde zich echter al te optimistisch inzake het tempo waarmee hij zijn plannen ten uitvoer dacht te kunnen brengen. Hij botste op allerlei eisen en veto's, die samen met de weigering van verschillende extra-parlementairen zijn plannen en tijdsschema volledig in de war stuurden. Toch is het voor ons, gewoon geworden aan maandenlange formatiegesprekken, wat bevreemdend te zien hoe van Zeeland na nog geen 24 uur onderhandelen zijn geduld liet varen en met ontslag dreigde.

Om zich waar te maken in zijn rol als redder van het vaderland was het noodzakelijk dat Paul van Zeeland een onafhankelijke positie zou aannemen tegenover de politieke partijen. Ondanks zijn katholieke overtuiging zou hij zich dan ook nooit laten inlijven door de rechterzijde, ook niet wanneer hij in 1937 na de nederlaag van Léon Degrelle zitting zou nemen in het parlement.

4) De partijen

De keuze van de coalitie stelde niet echt problemen vermits, zoals ook voordien in periodes van nationale crisis, zowel de publieke opinie als de meeste politici gewonnen waren voor een tripartiete. De regering zou machteloos blijven zolang de BWP oppositie zou blijven voeren. Door de overtuiging dat een regeringsdeelname de beste weg was om (delen van) het Plan van de Arbeid te realiseren (De Man, 1941, 246), door verlangen naar macht na jaren oppositie en ook doordat de partijkas bijna leeg was (Daye, 1939, 158) waren de meeste socialistische leiders ook voor de tripartiete gewonnen. De verdeling van de portefeuilles was echter andere koek. Het samenstellen van een regering is immers steeds een zorgvuldig afwegen van invloeden, niet alleen tussen partijen onderling, maar ook tussen de diverse subgroepen in één partij. Het was dan ook onrealistisch te geloven dat iedereen akkoord zou gaan met een lijst van namen die van Zeeland had opgesteld. De overstap van een tweeledige naar een driedelige coalitie tussen partijen met tegenstrijdige economische ideeën bracht met zich mee dat de partijen meer inspraak eisten in de samenstelling van het kabinet. Dat betekende echter ook een beperking van de macht van de formateur, waar van Zeeland zich moeilijk bij kon neerleggen.

Voor de problemen werd in de pers vooral de BWP met de vinger gewezen. De partij had haar kandidaat-ministers al aangeduid en maakte ook voor de andere partijen duidelijk welke personen niet door de beugel konden. Van Zeeland was bovendien gehouden te onderhandelen met de socialisten die door de Algemene Raad waren aangeduid, en deze vertegenwoordigers moesten voor elke belangrijke wijziging opnieuw de goedkeuring van het (dagelijks vergaderende) partijbureau verkrijgen. Hoewel de BWP belangrijke toegevingen moest doen op vlak van de inhoud van de portefeuilles, waren toch de voorgedragen kandidaat-ministers in de regering opgenomen. Door de partijtucht werd de kritiek op het volgens sommigen al te magere programma grotendeels binnenskamers gehouden en waren er nauwelijks dissidenties in het parlement.

In de Katholieke Partij, conglomeraat van niet steeds gelijklopende belangen, leefde heel wat meer verzet. De wijze waarop de regering tot stand was gekomen, lokte veel protest uit. Want in tegenstelling tot de socialistische delegatie hadden de door van Zeeland bij de onderhandelingen betrokken katholieken geenszins een mandaat van hun partij. Mede als gevolg hiervan was slechts een beperkt deel van de Katholieke Partij in de regering-van Zeeland vertegenwoordigd. Onder de vijf katholieke ministers waren er vier flaminganten en één Brusselaar. Tegenover drie christen-democraten stonden slechts twee (bovendien hervormingsgezinde) conservatieven. Daarbij kwam dan uiteindelijk nog het radicale programma, dat door heel wat katholieken zeer nauw bij het Plan van de Arbeid werd gesitueerd. Van Zeeland mocht dan wel van katholieke signatuur zijn, door sommigen werd hij alvast ver-

geleken met Kerenski, de wegbereider voor het bolsjewisme (Daye, 1939, 161). Terwijl de meeste progressieve en Vlaamse katholieken achter van Zeeland stonden, sprak bij de vertrouwensstemming de grote meerderheid van conservatieve en Waalse katholieken haar wantrouwen uit over de regering (zie ook Gerard, 1985, 411). De tegenstelling was echter niet volledig. De regering kende immers belangrijke tegenstanders aan Vlaamse kant (b.v. Sap) en belangrijke voorstanders aan Waalse kant (b.v. Pierlot). Ook verscheidene christen-democraten zouden van Zeeland hun steun ontzeggen, vooral dan uit vrees voor de sociale gevolgen van de devaluatie.

De muntontwaarding bleef ook voor de meerderheid van de liberalen onaanvaardbaar. Dat was al zeer duidelijk uit voorafgaandelijke stemmingen in de Landsraad en de parlementaire groepen gebleken. Ook socialisten en katholieken waren aanvankelijk voor het behoud van de frank, maar de meesten onder hen zouden in de loop van het formatieproces overtuigd geraken van de onvermijdelijkheid van een devaluatie. Alleen bij de liberalen bleef het rotsvaste geloof in de frank overheersen, hierin gesteund door de liberale gouverneur van de NBB, Louis Franck. Nochtans waren er ook liberale voorvechters van de devaluatie, zoals Jaspar en Jennissen, die uitdrukkelijk hun steun aan de regering bekenden. Uittredend minister Bovesse schaarde zich achter van Zeelands herstelplan en speelde een cruciale rol in de totstandkoming van het kabinet. Maar Bovesse noch de andere liberalen die door van Zeeland werden geraadpleegd, hadden een officieel mandaat van hun partij. De voorzitter van de Landsraad van de Liberale Partij, Léon Dens, werd zelfs nooit door van Zeeland gesproken. Net zoals de katholieken voelden vele liberalen zich hierdoor voor het hoofd gestoten, wat ongetwijfeld de stemming negatief heeft beïnvloed. Zowel in Kamer als Senaat stemde een meerderheid van de liberale linkerzijde, waaronder de kopstukken Dens en Janson, tegen van Zeeland.

Bij zijn tweede regeringsformatie (juni 1936) zou Paul van Zeeland de inbreng van de politieke partijen in het formatieproces expliciet erkennen. Hij nodigde hen uit om officiële vertegenwoordigers naar de coalitiegesprekken af te vaardigen. Daardoor zou hij erin slagen een negatieve reactie op het gebrek aan inspraak te vermijden.

5) *Het parlement*

Hoewel niet grondwettelijk voorgeschreven is een regering, benoemd door het Staatshoofd, slechts leefbaar nadat zij bewezen heeft over een meerderheid te beschikken in het parlement. Daarbij wordt niet gestemd over het kabinet maar enkel over het programma, al spreekt men gemeenzaam over een "vertrouwensstemming". De lage score bij de parlementaire stemming over het programma van de regering-van Zeeland was niet enkel te wijten aan de hoger aangehaalde elementen van ontevredenheid bij de politieke partijen, maar

ook aan het feit dat het parlement door de bijzondere machten een jaar lang buiten spel zou worden gezet. De twee voorgaande kabinetten hadden weliswaar ook met bijzondere machten geregeerd, maar hielden zich daarbij op de vertrouwde paden, terwijl van Zeeland nu een radicale ommekeer van de economische en monetaire politiek voorspiegelde. Een sprong in het duister, en dat zonder controle van het parlement, ging voor velen te ver.

Dat er in de Senaat een betere score werd behaald dan in de Kamer is op het eerste zicht merkwaardig gezien de ontevredenheid over het feit dat er geen enkele senator in de regering was opgenomen. Er stelde zich echter het dilemma dat er eigenlijk geen alternatief was voor van Zeeland. Tijdens het Kamerdebat werd wel gefluisterd dat Henri Jaspar een alternatief programma zou klaarhebben, maar de hoge verwachtingen werden door diens tussenkomst geenzins ingelost. Terwijl verschillende katholieken en liberalen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers hadden tegengestemd om geen verantwoordelijkheid te moeten dragen, wisten de senatoren dat van Zeeland ook effectief zou aftreden als er geen beter resultaat zou worden behaald. Dit heeft, samen met de externe pressie van Koning en katholieke en liberale ministers, en van Zeelands beloftes ten voordele van de katholieke spaarders, bij velen de doorslag gegeven. Overigens mogen wij niet uit het oog verliezen dat Paul van Zeeland de rol van de Eerste Kamer in de kabinetsformatie heeft vergroot. Sedert de democratisering van de Senaat in 1921 was haar macht langzaam toegenomen, en de laatste jaren werd er ook over de regeringsverklaringen gedebatteerd. Van Zeeland was echter de eerste premier die er persoonlijk het regeringsprogramma kwam verdedigen. Bovendien maakte hij – na het debacle in de Kamer van Volksvertegenwoordigers – het welslagen van zijn opdracht volledig afhankelijk van de uitslag van de stemming in de Senaat.

BIBLIOGRAFIE

- BOEYNAEMS (M.), "Cabinet Formation", *Res Publica*, IX, 1967, 471-506.
- BRACKE (M.), *De crisis van het parlementair regime. Regeringsvorming in België 1937-1939*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling K.U.Leuven, 1995.
- CAPELLE (R.), *Au service du Roi*, 2 delen, Brussel, 1949.
- CLAEYS-VAN HAEGENDOREN (M.), *25 jaar Belgisch socialisme. Evolutie van de houding van de Belgische Werkliedenpartij tot de parlementaire democratie in België van 1914 tot 1940*, Antwerpen, 1967.
- CLAEYS-VAN HAEGENDOREN (M.), *Hendrik De Man: een biografie*, Antwerpen, 1972.
- DAYE (P.), *Petite histoire parlementaire belge*, Brussel, 1939.
- DE MAN (H.), *Après coup*, Brussel, 1941.
- DELATTRE (A.), *Mes souvenirs*, Cuesmes, 1957.
- DUMONT (G.H.), *Leopold III, Roi des belges*, 2e druk, Brussel, 1945.
- GERARD (E.), *De Katholieke Partij in crisis. Partijpolitiek leven in België (1918-1940)*, Leuven, 1985.

- GERARD (E.), *Sociale Wetenschappen aan de Katholieke Universiteit te Leuven, 1892-1992*, Leuven, 1992.
- GERARD (E.), "Omstreden democratie", in *De jaren '30 in België. De massa in verleiding*, Brussel, 1994, 74-123.
- GUTT (C.), *Pourquoi le franc belge est tombé*, Brussel, 1935.
- HENAU (B.), *Paul van Zeeland en het monetaire, sociaal-economische en Europese beleid van België, ca. 1920-1960*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 1992.
- HÖJER (C.H.), *Le régime parlementaire belge de 1918 à 1940*, Uppsala-Stockholm, 1946.
- JANSSENS (V.), *De Belgische Frank. Anderhalve eeuw geldgeschiedenis*, Brussel, 1976.
- JASPAR (M.H.), *Souvenirs sans retouche*, Parijs, 1968.
- LEMMENS (P.), "De raadplegingen van de Koning bij het begin van een regeringscrisis", *Jura Falconis*, 1976-77, 412-413.
- MOLITOR (A.), *La fonction royale en Belgique*, Brussel, 1979.
- MOYERSOEN (L.), *Prosper Poullet en de politiek van zijn tijd*, Brugge-Brussel, 1946.
- MOYERSOEN (L.), *Baron Romain Moyersoen en de politieke problemen van zijn tijd, 1870-1967*, Aalst, 1986.
- NOTHOMB (P.), "Le ministère van Zeeland", *Revue générale*, LXVIII, 1935, 424-448.
- PIERARD (L.), *La Belgique, terre de compromis*, Brussel, 1935.
- STENGERS (J.), *De Koningen der Belgen. Macht en invloed*, Leuven, 1992.
- SUETENS (M.), *Histoire de la politique commerciale de la Belgique depuis 1830 jusqu'à nos jours*, Brussel, 1955.
- TAEDA, "L'Astrolabe", *Le Flambeau*, XVIII, 1935, 504-512.
- THIELEMANS (M.R.), *La grande crise et le gouvernement des banquiers*, Brussel, 1980.
- VANDERVELDE (E.), *Carnets 1934-1938*, Parijs, 1966.
- VAN DER WEE (H.) en TAVERNIER (K.), *De Nationale Bank van België en het monetaire gebeuren tussen de twee wereldoorlogen*, Brussel, 1975.
- VAN DER WEE (H.) en VERBREYT (M.), *Mensen maken geschiedenis. De Kredietbank en de Economische Opgang van Vlaanderen, 1935-1985*, Tielt, 1985.
- VAN ISACKER (P.), *Tussen staat en volk. Nagelaten memoires*, Antwerpen, 1953.
- VANTHEMSCHE (G.), "L'élaboration de l'arrêté royal sur le contrôle bancaire", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XI, 1980, 389-437.
- VANTHEMSCHE (G.), "De mislukking van de vernieuwde economische politiek (OREC 1935-1938)", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XIII, 1982, 339-389.
- [VAN ZEELAND (M.)], *L'expérience van Zeeland en Belgique*, Lausanne, 1940.
- VELAERS (J.) en VAN GOETHEM (H.), *Leopold III: de Koning, het Land, de Oorlog*, Tielt, 1994.
- WALEFFE (B.), *Le Roi nomme et révoque ses ministres*, Brussel, 1971, 24-25.
- WILS (L.), *Honderd jaar Vlaamse beweging. III. Geschiedenis van het Davidsfonds in en rond de Tweede Wereldoorlog*, Leuven, 1989.

BIJLAGEN

1. CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE CONSULTATIES VAN KONING LEOPOLD III BIJ DE VORMING VAN DE REGERING-VAN ZEELAND (19-23 MAART 1935)

19/03/35

Georges Theunis (K, ontslagnemend Eerste Minister, MvS)
Maurice Lippens (L, Senaatsvoorzitter, MvS)
Jules Poncelet (K, Kamervoorzitter, MvS)
Prosper Pouillet (CD, volksvertegenwoordiger, voorzitter Katholieke Unie, MvS)
Adolphe Max (L, volksvertegenwoordiger, MvS)
Emile Vandervelde (S, volksvertegenwoordiger, voorzitter BWP, MvS)
Paul-Emile Janson (L, volksvertegenwoordiger, MvS)
Cyrille van Overbergh (CD, ondervoorzitter van de Senaat, MvS)
Léon Brunet (S, volksvertegenwoordiger, MvS)

20/03/35

Frans van Cauwelaert (K, voorzitter Vlaamse Kamergroep, MvS)
Henri Jaspar (K, volksvertegenwoordiger, MvS)
Albert Devèze (L, volksvertegenwoordiger, ontslagnemend Minister van Defensie, MvS)
Jules Fonson (voorzitter Kamer van Koophandel Brussel)
Cléomir Jussiant (voorzitter Kamer van Koophandel Antwerpen)
Achille Delattre (S, volksvertegenwoordiger, secretaris-generaal mijnwerkerssyndicaat)
Gilbert Mullie (K, senator, bestuurder Boerenbond)
Camille Huysmans (S, volksvertegenwoordiger)
Arthur Wauters (S, senator)
Henri Pauwels (CD, voorzitter ACV)

21/03/35

Paul Tschoffen (CD, senator)
Corneille Mertens (S, senator, secretaris-generaal Socialistische Syndicale Commissie)
Jozef Arendt (CD, bestuurder studiedienst ACV)
Gustave-Léo Gérard (directeur-generaal Comité Central Industriel)
Alois Van de Vyvere (K, gouverneur NMKN, MvS)
Georges Theunis weigert formatieopdracht
Paul Tschoffen weigert formatieopdracht

22/03/35

Paul van Zeeland (vice-gouverneur NBB)
Louis Franck (gouverneur NBB, MvS)
Louis Franck weigert formatieopdracht
Georges Theunis aanvaardt informatieopdracht

23/03/35

Georges Theunis weigert opnieuw formatieopdracht
Paul van Zeeland aanvaardt formatieopdracht

2. CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE ONDERHANDELINGSGESPREKKEN
VAN FORMATEUR PAUL VAN ZEELAND (23-26 MAART 1935)

23/03/35

Theunis (K)

Vandervelde-De Man-Spaak-Bouchery (S)

24/03/35

Bovesse (L)

Max (L)

Pouillet (CD)

Segers (K)

Van Cauwelaert (K)

de Broqueville (K)

Vandervelde (S)

Bovesse (L)

Van Cauwelaert (K)

25/03/35

Vandervelde-Bouchery-De Man-Spaak (S)

Pouillet-Van Isacker (CD)

Bovesse-Max-Devèze (L)

Hoste (L)

Vandervelde-Spaak-De Man-Wauters-Delattre (S)

Dierckx (L)

verslag formateur bij Leopold III

Devèze-Bovesse (L)

Devèze (L)-Bovesse (L)-De Man (S)-Spaak (S)-Pouillet (CD)-du Bus (K)

Brusselmans (K)

Van Overbergh (CD)

Spaak-De Man-Vandervelde (S)

verslag formateur bij Leopold III

De Schryver (K)-Rubbens (CD)

Bovesse (L)

Vandervelde-De Man-Spaak (S)

Gérard (L)

Soudan (S)

3. SAMENSTELLING VAN DE REGERING-VAN ZEELAND I
(25 MAART 1935 - 26 MEI 1936)

P. van Zeeland (extra-parlementair, onafhankelijk): Eerste Minister en Minister van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel

A. Devèze (L): Landsverdediging

E. Soudan (S): Justitie

Ch. du Bus de Warnaffe (K): Binnenlandse Zaken

F. Bovesse (L): Openbaar Onderwijs

M.L. Gérard (extra-parlementair, L): Financiën

A. De Schryver (K): Landbouw

H. De Man (extra-parlementair, S): Openbare Werken en Werkloosheidsbestrijding

Ph. Van Isacker (CD): Economische Zaken

A. Delattre (S): Arbeid en Sociale Voorzorg

P.H. Spaak (S): Verkeerswezen en PTT

E. Rubbens (CD): Koloniën

E. Vandervelde (S): zonder portefeuille

P. Hymans (L): zonder portefeuille

P. Pouillet (CD): zonder portefeuille

AFKORTINGEN

AKP	Archief van het Koninklijk Paleis, Brussel
AMSAB	Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging, Gent
AR	Algemeen Rijksarchief, Brussel
CD	christen-democraat
IEV	Instituut Emile Vandervelde, Brussel
K	katholiek
L	liberaal
MvS	Minister van Staat
NBB	Nationale Bank van België
PHC	Paul Hymanscentrum, Brussel
PHK	Parlementaire Handelingen Kamer
PHS	Parlementaire Handelingen Senaat
S	socialist

La formation du premier gouvernement van Zeeland (mars 1935).
Une étude du processus de formation du cabinet.

BREGT HENKENS

RÉSUMÉ

Le gouvernement Theunis démissionne après que le Premier ministre ait pris conscience de l'inéluctabilité d'une dévaluation du franc belge. Lors des très larges consultations que le Roi Léopold III tient ensuite, différents représentants des milieux socio-économiques sont, pour la première fois, consultés par le Palais. La plupart d'entre eux marquent leur préférence pour un gouvernement d'union nationale (catholiques-libéraux-socialistes), pour un programme qui maintienne le franc belge à sa parité-or et pour la désignation de Theunis comme Premier ministre. Le souverain tente scrupuleusement de rencontrer ces aspirations. Tant le chef de la coalition sortante que quelques autres hommes politiques "traditionnels" refusent de former le nouveau cabinet. Dès lors, le Chef de l'Etat désigne Theunis comme informateur, ce qui constitue un fait nouveau dans la politique belge. Theunis reçoit la mission de rechercher un consensus au plan économique entre les trois partis. Leopold III a probablement l'intention de l'aiguiller vers la charge de formateur, mais Theunis utilise sa mission pour promouvoir la candidature du jeune économiste Paul van Zeeland. Avec Henri De Man, ce dernier a élaboré un programme de gouvernement visant à restaurer l'économie nationale par une dépréciation de la monnaie et par un plus grand interventionnisme étatique. En faisant ressortir que le franc a déjà été dévalué de fait à la suite de l'établissement d'un contrôle des changes par le gouvernement précédent, van Zeeland parvient à rendre ses projets acceptables dans les milieux politiques.

C'est pourquoi van Zeeland, présenté par Theunis comme le seul homme à même d'encore sauver le pays, est nommé formateur par un Roi hésitant. Il négocie la formation du cabinet avec des individualités des trois partis. Très rapidement, il parvient à dégager un accord sur le plan de redressement économique à mettre en œuvre. La deuxième phase des négociations, relative à la répartition des portefeuilles, soulève une série de difficultés. A la suite des refus et de veto, la formation du gouvernement est dans l'impasse. Celle-ci n'est surmontée que lorsque van Zeeland menace de démissionner. Cependant, après la formation du cabinet, les partis catholique et libéral réagissent négativement à son programme révolutionnaire et au manque de représentativité des négociateurs. Grâce à la discipline de parti du POB, van Zeeland obtient, une majorité à la Chambre. Néanmoins, il n'entend pas agir en s'appuyant sur une base aussi étroite. Il faut des interventions des ministres et du Chef de l'Etat pour qu'un vote plus favorable ait lieu au Sénat.

The formation of the first Van Zeeland administration (March 1935).
A study of the process of cabinet formation.

BREGT HENKENS

SUMMARY

The Theunis administration stood down after the Prime Minister had realized that a devaluation of the Belgian franc had become unavoidable. In the very extensive consultations that King Leopold III held thereafter most of the political and socio-economical personalities gave preference to a national union government (Catholics-Liberals-Socialists), to a program that would uphold the Belgian franc at its gold value and to Theunis as Prime Minister. The monarch painstakingly tried to realize all these demands. However, because the retiring administration leader as well as some other traditional politicians refused to form a new cabinet, Head of State Theunis was referred to as *informateur*, a new entry in Belgian politics. Theunis was given the task of finding an economic consensus between the three parties. It was most likely Leopold's intention to guide him to the position of *formateur*, but Theunis made use of his assignment to promote the candidacy of the young economist, Paul van Zeeland. Van Zeeland, together with Hendrik De Man, had developed a (government) program that had in view the recovery of the national economy by means of currency depreciation and larger state interventions in the economy. By letting it drop that the franc had in fact already been devalued by the establishment of an exchange control by the previous administration, van Zeeland knew to make his plans acceptable in political milieus.

Therefore, after some hesitation, the King appointed van Zeeland, who had been presented by Theunis as the only one who was capable of saving the country, *formateur*. Van Zeeland negotiated the formation of the cabinet with separate politicians from the three parties and very quickly reached an agreement on the economic recovery plan. The second phase of the negotiations, in which the ministerial portfolios were allocated, produced, however, numerous problems. By refusals and vetoes, the formation of the administration reached an impasse which it was only possible to break by van Zeeland threatening to resign. After the formation of the cabinet, however, the Liberal and Catholic Parties reacted negatively to the revolutionary program and the lack of representativity of the negotiators. Van Zeeland, thanks to the party rule of the Socialist Party, received a slight majority in the House but did not want to work on such a narrow base. Only through the intervention of the ministers and the Head of State a better vote could be reached in the Senate.